

Historia Ecclesiastica

Ročník XII.
2021
č. 2

Z obsahu

EKONOMICKÁ SITUÁCIA FARNOSTÍ PODHORSKÉHO DEKANÁTU NA PANSTVE ČERVENÝ KAMEŇ ZAČIATKOM 17. STOROČIA

*The economic situation of parishes in the Sub Montibus Deanery at the estate
of Červený Kameň at the beginning of the 17th century*

Eva BENKOVÁ

BRÜSSZEL RÓMAI REZIDENSÉNEK JELENTÉSEI PÁZMÁNY PÉTER 1632. ÉVI KÖVETSÉGÉRŐL

Reports of the Brussels resident in Rome on the work of Péter Pázmány in 1632

MONOSTORI Tibor – TUSOR Péter

PROTESTANTISCHE KULTURREGIONEN IN DER ERSTEN HÄLFTE DES 19. JAHRHUNDERTS. EINIGE SOZIOGEOGRAPHISCHE ERKENNTNISSE AUS DER KOLLEKTIVEN BIOGRAPHISCHEN ANALYSE DER AKADEMISCHEN SPITZENELITE

*Protestant Cultural Regions in the First Half of the 19th Century: Some Socio-Geographical
Results of a Collective Biographical Analysis of the Academia's Top Elite*

UGRAI János

VYDAVATELSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

BRÜSSZEL RÓMAI REZIDENSÉNEK JELENTÉSEI PÁZMÁNY PÉTER 1632. ÉVI KÖVETSÉGÉRŐL

MONOSTORI Tibor – TUSOR Péter

Reports of the Brussels resident in Rome on the work of Péter Pázmány in 1632

The study is based on the research at the National Archives of Belgium (Archives Générales du Royaume) in Brussels and covers documents on Péter Pázmány's work as a delegate in Rome in 1632. The documents mainly covered two topics, one related to the effort to involve Pope Urban VIII into the anti-Swedish Catholic coalition, which ended in failure. The second issue related to obtaining financial support for the Catholic League in the Thirty Years' War. Pázmány managed to get the Pope to contribute 130,000 Imperial Gulden. Pázmány's work had many pan-European political consequences. The Archbishop of Hungary was one of the central figures of European diplomacy at that time and delivered a very prudent diplomatic performance. The Spanish cardinal and envoy Gaspar de Borja (Borgia) was his ally. The document-based research can help to understand why Pázmány, after his return to Hungary, planned to publish all important documents concerning his work in Rome. The second interesting fact found in the documents is that Gerard Meys not only monitored the unilateral action of the Spanish envoy Gaspar Borja but also of Pázmány and his activities. All the findings suggest that the Hungarian cardinal was involved in the events, knew about political development, and was personally present at many meetings. It follows that the rapporteur considered the activities of the Spanish and Hungarian cardinals to be equally important. If we want to give the accurate name of the diplomatic crisis of the Roman Curia in 1632, we must name it after both of its protagonists. At the same time, a clear political interplay between the two branches of the Habsburg dynasty in relation to the Roman Curia is obvious. The reports sent to Brussels clearly show a much broader political context that Pázmány pursued in Rome. This mainly concerns the development of the relationship between the institute of the papacy and the empire during the Thirty Years' War. Cardinals who favoured the Habsburg Court were willing to provide a significant sum of money to fight the Swedes and defend the Catholic faith. However, the Roman Curia diplomatically withdrew from this aid. All these aspects prove the complex and escalating relationships between the Habsburg Court and the Roman Curia during that period.

Keywords: *diplomacy, Pázmány, Roman Curia, Thirty Years' War, emperor, Spanish Monarchy.*

Bevezetés¹

Pázmány Péter bíboros, esztergomi érsek (1570–1637) 1632. évi római követjárása közel 200 éve foglalkoztatja élénken a hazai és nemzetközi kutatást. Múltán: középpontjában a 17. század egyik legjelentősebb magyar nemzetközi diplomáciai szereplése, egyben a harmincéves háború kiemelt eseménye állt, amelyre

¹ A szerzők közötti munkamegosztás a következő volt. A forrásokat M.T. tárta fel és másolta le brüsszeli kutatásai során, ő írta a bevezetést és az I. fejezetet és az összegzés második részét. A II. fejezet és a források átírása, jegyzetelése T.P. munkája, miként az összegzés első része és a rezümé is.

maga Pázmány is pályája rendkívül fontos állomásaként tekintett. A kutatástörténet ismertetésétől ezúttal eltekintünk, hiszen 2019-ben átfogó, angol és magyar nyelvű összegzés és forráskiadás jelent meg, amely számos új és úttörő eredményt hozott.² Ennek alapján a misszióról az alábbi, rendkívül vázlatos összefoglaló készíthető.

Ami a célokat és eredményeket illeti, az egyik, VIII. Orbán pápa (1623–1644) bevonása a Svédország elleni új katolikus szövetségbe kudarcnak bizonyult, amely nem magyarázható egyedül az egyházfő franciabarát politikájával, mert a szövetségtervezet a madridi spanyol Habsburg udvar számára is elfogadhatatlan volt. A másik ügyet, a segély kérését viszonylagos siker koronázta: az így küldött 130 ezer birodalmi tallér a legnagyobb egy összegben nyújtott segély volt, amelyet császári követ VIII. Orbántól szerzett a harmincéves háború idején a Katolikus Liga céljaira.

A követjárás jelentősége és következményei összeurópaiak voltak. Magyarországon primását missziója az európai diplomácia egyik központi erőterébe helyezte, ahol kimagasló politikai érzékkel állt helyt. A rangban és diplomáciai súlyában hozzá legközelebb álló társa, a spanyol követ Gaspar de Borja (olaszosan Borgia) bíboros pár héttel Pázmány Rómába érkezése előtt, 1632. március 8-án protestált a titkos konzisztóriumban a pápa franciabarát politikája miatt. A primás tevékenysége alapján a közös Habsburg diplomáciai fellépés, és a rá adott egységes, negatív és elutasító kúriai reakció miatt a „Borja-krízis” helyett indokoltabb „Borja–Pázmány-krízis”-ről beszélni, amely sorsdöntő esemény a pápaság történetében: innen számítható nagyhatalmi szerepének a vesztfáliai békében megpecsételt megszűnése. A legfontosabb Habsburg-udvarokban, Madridban és Bécsben tovább erodálódott a pápa európai politikájába vetett bizalom. Pázmány, aki a követjárásával kapcsolatos iratokat összegyűjtötte és (kiadási céllal) rendszerezte, haláláig a Barberini-ház kérlelhetetlen ellenfele maradt.

I.

1. Fókuszban a brüsszeli Habsburg-udvar

Az itt bemutatott, Brüsszelben őrzött források³ megtalálása organikusan és logikusan következett az eddigi nemzetközi és magyarországi egyház- és diplomáciatörténeti kutatásokból. Már azok áttekintése előtt nyilvánvaló volt számunkra, hogy Izabella spanyol infánsnő és spanyol-németalföldi kormányzó (1621–1633)⁴

² *“Negozio del S.r Card. Pasman”*. Péter Pázmány’s Imperial Embassy to Rome in 1632 (With Unpublished Vatican Documents) (CVH II/7), written and edited by BECKER, R. – TUSOR, P. Budapest–Rome 2019.

³ Archives Générales du Royaume (Bruxelles) (a továbbiakban: AGRB), Papiers d’État et de l’Audience, 470.

⁴ II. Fülöp spanyol király (1556–1598) legidősebb lányáról ugyan nincs modern biográfia, mégis az egyik legjobban kutatott Habsburg-uralkodó. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy 1598 és 1621 között Albert főherceggel közösen, egy 1598-as rendelkezésnek megfelelően szuverén uralkodóként (de természetesen Madridtól jelentős függésben) kormányozták a tartományt. Ezeknél az évekneljővel kevésbé kutatott az Albert halála utáni, 1621 és 1633 közötti időszak, amikor Németalföld újra közvetlenül a spanyol uralkodó fennhatósága alá került. KLINGENSTEIN, L. *The Great Infanta: Isabel, Sovereign of the Netherlands*. London: Methuen & Co. Ltd., 1910; VII-

római képviselőtételének tagjai (munkakörükből fakadó jelentési kötelezettségük mellett is) figyelemmel kísérték Pázmány követségét és beszámoltak róla. Három okot sorolunk fel, amelyek (később helytállónak bizonyult) hipotézisünk felállításához vezettek.

Egyrészt, a Pázmány-követség egyik alapját képező, fent is említett, 1632. február 14-ei szövetségtervet a spanyol-németalföldi Jacques Bruneau (1569–1634), a Spanyol Monarchia egyik legtapasztaltabb diplomatája és Olivares gróf-herceg, IV. Fülöp spanyol király (1621–1665) első miniszterének (1621–1643) bizalmasa, a Lille-i számvevőszék elnöke tárgyalta le Bécsben (diplomata társaival együtt) a császári politikusokkal.⁵ Ugyanezen a napon kelt Pázmány követutasítása.⁶ Bruneau neve (noha az utasításokat elsősorban Madridtól kapta, és oda jelentett) rendszeresen felbukkan Izabella diplomáciai levelezésében.⁷ Jól ismert, hogy Pázmány az 1620-as évektől spanyol évdíjat húzott. Ennek kifizetése számos alkalommal halasztódott, és előfordult, hogy éppen Bruneau intézte a kifizetést. 1632 végéről származik egy kiadatlan, Pázmánynak írt Bruneau-levél, amelyben a neki ítélt *pensio* kifizetését sürgető bíboros kérésére Bruneau (spanyolul) részletesen beszámolt arról, hogy már előkészítette annak kiutalását, előnyben részesítve őt mindenki mással (értsd: évdíjra váróval) szemben, nyilvánvalóan a római követjárására való tekintettel (is). Egyben beszámolt az időszerű németalföldi eseményekről.⁸

Másrészt, a szövetségterv tengelyében a Habsburg-dinasztia két (spanyol és osztrák) ága közötti szövetség állt. Ehhez elválaszthatatlanul kapcsolódik, hogy

LERMONT, M. de. *L'Infante Isabelle gouvernante des Pays-Bas*. Tamines/Paris : Duculot-Roulin, 1912; DE LLANOS Y TORRIGLIA, M. F. *La novia de Europa. Isabel Clara Eugenia*. Madrid : Sucesores de Rivadeneyra, 1944; THOMAS, W. – DUERLOO, L. (eds.). *Albert & Isabella, 1598–1621. Essays*. Bruxelles : Royal Museum of Art and History, 1998; DUERLOO, L. *Dynasty and Piety: Archduke Albert (1598–1621) and Habsburg Political Culture in an Age of Religious Wars*. Farnham : Ashgate, 2012; VAN WYHE, C. (dir.). *Isabel Clara Eugenia. Soberanía femenina en las cortes de Madrid y Bruselas*. Madrid : Centro de Estudios Europa Hispánica-Paul Holberton publishing, 2011; RAEYMAEKERS, D. *One Foot in the Palace: The Habsburg Court of Brussels and the Politics of Access in the Reign of Albert and Isabella, 1598–1621*. Leuven : University Press, 2013.

⁵ MARTÍ, T. – MONOSTORI, T. „Olivares gróf-herceg külpolitikai koncepciója és Pázmány Péter 1632. évi római követsége”. In *Történelmi Szemle* 51 (2009):2, pp. 275–294, itt: 289–291.

⁶ Kiadva: MARTÍ, T. – MONOSTORI, T. – TUSOR, P. Pázmány Péter kiadatlan követi instrukciója (1632. február 14.). In *Magyar Sion* 7 (49) (2013):1, pp. 139–147.

⁷ Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Belgische Korrespondenz, Schachtel 17 (II. Ferdinánd császár [1619–37] levelei Izabellának) és Schachtel 40 (Izabella levelei II. Ferdinándnak), passim. Ld. még Izabella és államtitkárainak diplomáciai levelezését Brüsszelben: AGRB, Secrétairerie d'État Allemande, 485–6 és 530, passim.

⁸ Jacques Bruneau Pázmány Péternek, Bécs, 1632. nov. 22. Primási Levéltár (Esztergom), Archivum Ecclesiasticum Vetus 169, fol 7r–8v. A forrásra Marti Tibor hívta fel a figyelmünket. Uő. hozott újabb forrásokat az évdíj megítélésének körülményeire: Uő. Az 1625. évi soproni országgyűlés a Habsburg dinasztia spanyol ágának szemével: Osona gróf bécsi spanyol követ jelentései, in DOMINKOVITS, P. – KATONA, Cs. – PÁLFFY, G. (szerk.). *Az 1625. évi soproni koronázó országgyűlés* (Sopron, Magyarország, Budapest: Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron megyei Soproni Levéltára, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2020, 245–367. o.) Osona gróf, Madrid bécsi követe ekkorra látta indokoltnak teljesíteni a régóta függőben lévő kérést. Nagyzóld, mégis szokatlan a politikus egyik levelének azon fordulata, hogy Pázmányt a (nagy összegű) évdíj kiutalásával „teljesen függővé” (*totalmente dependiente*) tehetné a Katolikus Királytól. Osona grófja IV. Fülöpnek, Sopron, 1625. november 320. o.

ennek létrejöttét jelentős mértékben Olivares gróf-herceg külpolitikai törekvései keltették életre, ahogy az is, hogy a spanyol Habsburg diplomácia Bécsben 1629 és 1630 során aktívan kereste a lehetőségét annak, hogy közép-európai bíborosokat (köztük Pázmányt) Rómába küldhessen. 1630 elején kifejezetten utasították az egyik bécsi követüket, hogy Pázmány római diplomáciai kiküldetését elérje.⁹ Joggal várhattuk, hogy mivel (mint látni fogjuk) a Spanyol Monarchia alattvalóinak számító németalföldi ágensek szoros kapcsolatban álltak a római spanyol Habsburg követséggel, kiemelt figyelmet fordítottak mind Borja bíboros aktivitására, mind Pázmány követségére.

Végül, az újabb kutatások világossá tették, hogy Madrid részéről maga a szövetségterv végső soron egyetlen dologra irányult: a németalföldi frontra és legfőbb ellenfele, a holland Egyesült Tartományok térdre kényszerítésére. Ezt bizonyítja, hogy elsősorban egy, a Hollandiát és a vele kötött eddigi szövetségeket (vagy a vele szemben fennálló semlegességet) érintő kitétele miatt a madridi udvar magát a szövetségtervet abban a formájában elutasította, azt római elfogadása esetén sem ratifikálta volna, így Pázmány 1632. évi útja bizonyos értelemben már elindulása napján okafogyottá vált.¹⁰ Mindebből következik, hogy a németalföldi Habsburg-udvart (és római képviselőit) kiemelten foglalkoztathatta a tervezet sorsa.

Itt nem térünk ki a Pázmány munkásságát és karrierjét jelentősen meghatározó spanyol Habsburg kapcsolataira és hatásokra, legyen az pedagógia és nevelélmélet, diplomácia és politika, vagy éppen teológia. Azoknak a források bemutatása és tanulmányunk szempontjából nincs jelentősége; a római jelentések azoktól függetlenül történtek. Itt annyit tartunk fontosnak megemlíteni, hogy a friss kutatások azt mutatják: Spanyol-Németalföld és a Magyar Királyság között intenzív kapcsolatok álltak fenn a 17. század első felében gazdaság-, had- és reprezentációtörténeti¹¹ téren. Ezek sorába jól illenek egyes újonnan vizsgált művelődéstörténeti relációk: Forgách Ferenc esztergomi érsek és utódja, Pázmány Péter magánkönyvtárának eddig ismert kötetei között (arányaiban) óriási számban találhatók németalföldi szerzők.¹²

⁹ MARTÍ, T. - MONOSTORI, T. „Olivares gróf-herceg külpolitikai koncepciója ...”, 287–288.

¹⁰ Uo. 290–291.

¹¹ A kereskedelmi kapcsolatokra, a németalföldi Antwerpen szerepére és a magyarországi réz németalföldi felhasználására ld. MONOSTORI, T. „A beszercebányai réz a spanyol Habsburg globális hadipar és pénzügypolitika szolgálatában. Egy dinasztia gazdasági érdekközössége a 16–17. században”. In *Fons* 2020, (27):1, 33–60. Az intenzív hadügyi kapcsolatokra: MONOSTORI, T. „Egy magyar arisztokrata Spanyol-Németalföldön a Flandriai Hadsereg szolgálatában. Forgách Péter koronaőr lovasezredének szerződöttese 1637-ben”. In *Lymbus – Magyarságtudományi forrásközlemények* 2019, pp. 157–174. A brüsszeli kormányzók bécsi követi számos uralkodókoronázáson és uralkodói lakomán vettek részt, Albert főhercegnek a dinasztia belüli elfoglalt prominens helyzetéből fakadóan kiemelt helyen, amelyről be is számoltak. Ld. MONOSTORI, T. *A Spanyol Monarchia és a Magyar Királyság kapcsolatai a 16–17. században az Ausztriai Ház spanyol főághoz tartozó Spanyol-Németalföld perspektívájából. Belgiumi kutatások eredményei.* Budapest, kézirat, 2014. Ezek egy részének kiadása folyamatban.

¹² Forgách Ferenc esztergomi érsek 1614. évi, 206 kötetes frankfurti könyvrendelésének mintegy harminc (!) százaléka hispanika, köztük legalább tizenkettő dél-németalföldi szerző által írt mű, témáját tekintve számos különböző diszciplínából, a teológiától a történelmen át a kartográfiáig. Maga Pázmány magánkönyvtárának eddig azonosított 40 tételéből ötöt írt spanyol-németalföldi

Összegezve: a brüsszeli Habsburg-udvar nem csupán távoli megfigyelőként szemlélte a római Kúria eseményeit Pázmány követségének évében, hanem a történetek egyik centrumában állott a Habsburg-országok sorában elfoglalt helye és Madrid kiemelt figyelme miatt. Ezen állításunkat jól illusztrálja a Spanyol-Németalföld és a Kúria közötti kapcsolatok története.

2. A Brüsszel és Róma közötti kapcsolatok a követséget megelőző években

Az alcímben megadott kutatási terület tapasztalataink szerint három részre osztható. Míg a Spanyol Monarchia római agentúra-rendszere, valamint a spanyol-németalföldi kormányzók római képviselőjére vonatkozó iratanyag (ahonnan forrásaink is származnak) szisztematikusan alig kutatottak, addig a pápaság brüsszeli nunciatúrájának története részletesen feldolgozott. Ebben a sorrendben tekintjük át röviden a kapcsolat- és kutatástörténetet.

A Spanyol Monarchia, policentrikus jellegéből adódóan, a 16. század második felétől különleges és unikális agentúra-rendszert működtetett Rómában.¹³ A központi, Madrid által felügyelt ügynökség (*Agencia de Roma*) mellett a szisztéma része volt az 1546-ban¹⁴ alapított németalföldi¹⁵ mellett a nápolyi, szicíliai, milánói és (az 1580. évi perszonálunió után) a portugáliai, illetve az Indiák agentúrája. Ezek elsődleges feladata a királyi regáliák védelme, helyi egyházi és –szervezeti ügyek intézése és különféle jogtanácsosi, adózás- és pénzügyi, meghatalmazotti tevékenységek voltak, illetve tanácsadás az állandó római spanyol Habsburg követség részére. Mindebből következik, hogy jelen tanulmányunk valójában csak egy első lépés egy hosszú úton, amelynek során feltérképezzük az agentúrákra vonatkozó források vatikáni, itáliai és Itálián kívüli lelőhelyeit, bízva abban, hogy (miként jelen tanulmányunk Brüsszelre vonatkozóan bizonyítja) számos érdemi magyarországi vonatkozást találunk bennük.

Ebbe a keretbe illeszthetők a spanyol-németalföldi kormányzók római képviselőjére vonatkozó ismereteink.¹⁶ A németalföldi tartomány jogállásában 1598-

szerző, többen koruk legbefolyásosabb írói: Erycius Puteanus (2x), Carolus Scribanus, Petrus Hamerius, André Schott. Hatodiknak vehetjük a sorba Guido Bentivoglio egy kötetét: ő Róma brüsszeli nunciusa volt, és a művet Puteanus adatta ki. Ld. MONOSTORI, T. „Az aranykori spanyol és a magyarországi irodalom: egy új, európai paradigma”. In *Irodalomtörténeti Közlemények* 124 (2020):4, 417–451.

¹³ DÍAZ RODRÍGUEZ, A. „El sistema de agencias curiales de la Monarquía Hispánica en la Roma pontificia”. In *Chronica Nova*, 42, (2016), pp. 51–78.

¹⁴ RÉGIBEAU, J. *La légation des Pays-Bas espagnols en cour de Rome au temps de l'agent Laurent du Blioul (1573–1598). Acteurs et institution*. Egyetemi szakdolgozat. Liège, 2010, itt: p. 66.

¹⁵ Valójában németalföldi és burgund grófsági. 1548-tól a spanyol Habsburg uralkodó volt a feje a németalföldi tartományokat és a Burgund Grófságot magában foglaló burgundi birodalmi kerületnek.

¹⁶ A kutatástörténetre ld. Régibeau (2010), pp. 23–24. A legteljesebb, elsősorban intézménytörténeti és általános feldolgozás több, mint 110 éves, és több részletben jelent meg: GOEMANS, L.V. „Het Belgische Gezantschap te Rome onder de regeering der Aartshertogen Albrecht en Isabel (1600–1633)”. In *Bijdragen tot de Geschiedenis, bijzonderlijk van het aloude Hertogdom Brabant*, VI (1907), pp. 3–14, 70–82, 145–53, 228–39, 257–79, 403–16, 524–32; VII (1908), pp. 66–84, 181–93, 206–12, 255–70, 350–58, 459–73, 505–18, 574–80; VIII (1909), pp. 5–11, 88–100, 237–54, 361–78. Azóta a fiatal belga történészen, Julien Régibeau-n kívül csak René Vermeir foglalkozott részletesebben a területtel: VERMEIR, R. “The Infanta Isabel Clara Eugenia and the Papal Court (1621–1633)”. In *Isabel Clara Eugenia. Female Sovereignty in the Courts of Madrid*

ban bekövetkezett, fent említett változás hatással volt a római képviselők titulusára. A *ius legationis* elnyerésével az agentúra rezidentúrává alakult, mert Albert és Izabella immár szuverén uralkodókként küldhetett követeket európai udvarokba.¹⁷ 1600-tól több rezidens dolgozott Rómában¹⁸, 1618 és 1632 között a nagy tekintélyű és befolyásos Juan Bautista (franciásan: Jean-Baptiste) Vives (1545–1632)¹⁹, akinek 1632. február 22-ei halála éppen a Borja-protestáció és Pázmány Rómába érkezése előtt néhány héttel történt. Historiográfiai szempontból ez jelentős balszerencse: utódai, az „*ad interim*-rezidens”-ként tovább dolgozó, de állandó kinevezést sohasem kapó²⁰ ügyvéd és spanyol-németalföldi tanácsnok, Gerard Meys és Robert Prats, aki később IV. Fülöp diplomatája lett Hollandiában, jelentései részletgazdagságban elmaradnak Vives 1632 előtti, bennfentes információkat tartalmazó leveleitől. Jelenlegi tudásunk szerint Pázmány római jelenlétéről és annak hatásáról csupán Gerard Meystől maradtak fenn Brüsszelbe küldött tudósítások. Meys és Prats mellett (a Vivesszel együtt ötfős csapatból) még a burgundi Cusance apátja, Vives hivatalos *coadjutora* maradt Rómában Vives titkára, Cantarini mellett. 1635-öt követően a brüsszeli kormányzók római képviselője eljelentéktelenedett.

A közel egy évszázadot (1546–1635) felölelő aktív jelenlétet alap kutatásokkal a 21. században (az elsősorban had- és politikatörténész Vermeir mellett) kizárólag Julien Régibeau vizsgálta, elsősorban a 16. század utolsó évtizedeire vonatkozóan. A 17. század első négy évtizedének nincs modern feldolgozása és alap kutatások is alig történtek. Régibeau az utóbbi években a vesztfáliai békétárgyalásokon betöltött pápai szerepet vizsgálta. E kutatás jelentőségére jellemző, hogy a 2019 márciusában megvédett (és egyelőre kiadatlan) disszertációjának²¹ doktori bizottságában Violet Soen, Silvano Giordano és Guido Braun ültek. Itt említjük meg, hogy az utóbbi évtizedekben belga történészek sora került a spa-

and Brussels. Dir. Cordula Van Wyhe. Madrid : Centro de estudios Europa Hispánica; Londres: Paul Holberton, 2011, pp. 332–351.

¹⁷ RÉGIBEAU, J. „Entre Rome, Bruxelles et l’Espagne. L’agence ecclésiastique des Pays-Bas et de la Franche-Comté dans la monarchie polycentrique de Philippe II”. In *Philostrato. Revista de Historia y Arte*, n° extraordinario (marzo). Año 2018, pp. 149–175, itt: p. 155.

¹⁸ Felsorolásuk: GOEMANS, L.V. „Het Belgische Gezantschap te Rome onder de regeering der Aartshertogen ...”, p. 10.

¹⁹ Életútja alig kutatott. Elsősorban afrikai (!) kapcsolatairól írtak eddig: BONTINCK, F. Jean-Baptiste Vivès, ambassadeur des Rois de Congo auprès du Saint-Siège. In *Revue du Clergé Africain* 7 (1952), pp. 258–264. Általunk talált legteljesebb életrajza is egy belga gyarmati lexikonban olvasható: CUVELIER, J. – VIVES, J.B. *Biographie Coloniale Belge*. Bruxelles, 1951, vol. 2., col. 961. Ebből kiderül, hogy a Spanyol Monarchia területén (Valenciai Királyság) született, fiatalon Rómában szerzett jogi doktorátust, és idős korában, 1609-ban szentelték pappá. Jelentős oktatói munkát végzett, és fontos szerepet játszott a hitterjesztési és evangelizációs célból 1622-ben felállított *Sacra Congregatio de Propaganda Fide* létrejöttében, és tagja volt annak legelső vezetői testületének. 1615-től Kongó királyának nagykövete Rómában. Vermeir (2011) idéz néhány levelet tőle, köztük azt, amely szerint VIII. Orbán őt fogadta először a diplomaták közül az őt pápává választó konklávén. Vives Izabellának, Róma, 1623. augusztus 12. Vermeir (2011) p. 338., 42. j.

²⁰ RÉGIBEAU, J. „Entre Rome, Bruxelles et l’Espagne ...”, p. 156.

²¹ Faire face à l’incertitude du monde. Pratiques diplomatiques et identité politique du Saint-Siège à l’épreuve des paix de Westphalie (1639–1651), kiadatlan doktori disszertáció, Université de Liège, 2019.

nyolc Habsburg-kutatások reflektorfényébe: többek között Luc Duerloo, René Vermeir és Dries Raeymaekers írt hiánypótló köteteket a 17. század első felének politika-, eszme-, udvar- és diplomáciatörténetéről.

A fent bemutatott két témához képest nagyságrenddel jobban ismert Róma brüsszeli (nunciusi és internunciusi) jelenléte²². Az intézményt a tartomány (Flandria, ahogy a korban szinte egész Európában, így a római Kúrián is nevezték) már többször emlegetett státusváltozása (és annak előzményei) hívták életre 1594-ben és erősítették meg létjogosultságát. Az európai ellenreformáció fontos alakjai, Albert és (a ferences világi rendi) Izabella alatt Brüsszel jelentősége folyamatosan erősödött a Kúria szemében. A csúcspontot az 1622 utáni években érte el, amikor a *Sacra Congregatio de Propaganda Fide* felállítása után észak-európai regionális vezető szerepet kapott, többek között Anglia, a holland Egyesült Tartományok és a skandináv államok katolikusainak segítésére.

A pápai nunciusok közül Guidi di Bagno (1621–1627) intenzív politikai és szoros személyes kapcsolatban állt Izabellával számos területen, így például a 12 éves holland spanyol fegyverszünet (1609–1621) és a rajnai palotagrófság ügyében, és együttműködtek egyházszervezeti- és igazgatási, vagy épp kanonizációs ügyekben.²³ A nuncius gyakran közvetített Róma felé.

A jó kapcsolat VIII. Orbán pápaságának elején is tartott, de nem sokáig. Bagno-t Párizsba rendelték, és a conzai érsek, Fabio de Lagonissa lett a brüsszeli nuncius, akinek kinevezését spanyol Habsburg körökben Lagonissa egy korábbi madridi konfliktusa miatt kifejezetten VIII. Orbán pápa provokációjának tekintették. A kapcsolat drasztikusan megromlott és 1628-ra nyílt és botrányos konfrontációba torkolt a brüsszeli világi hatóságokkal egy helyi egyházszervezeti ügyben. Izabella, miután személyes közbenjárása sikertelennek bizonyult, kérte IV. Fülöpöt, hogy vesse latba tekintélyét, és távolítsa el Lagonissát Brüsszelszől. Az ügyben Vivesnek, Borjának és Monterrey grófjának, spanyol követnek is intézkednie kellett Rómában, de csak annyit tudtak elérni, hogy Francesco Barberini államtitkár visszafogottságra intse Lagonissát. 1629 májusára Izabella és a világi hatóságok diplomatikusan rendezték a konfliktust, ám a folyamatos feszültség megmaradt.

Lagonissa rendszeresen kifejtette a véleményét az észak-itáliai spanyol–francia konfliktusban. Izabella (Brüsszel szempontjából) a saját bőrén érzelte az elmentmondást: miközben a franciabarát pápa több fennhatóságot kívánt magának Dél-Németalföldön és ellenezte a hollandokkal és általában a protestáns hatalmakkal kötendő békekötéseket, addig Franciaország bőkezűen támogatta a hollandokat a spanyolok elleni háborújukban. Izabella 1633. évi halálát követően „*ad interim*” kormányzó került Spanyol-Németalföld élére, és 1634 elején Lagonissa visszatért Rómába.²⁴ Brüsszelbe internuncius került (a kevésbé fajsúlyos Richard

²² A kutatástörténetre ld. Régibeau (2010), pp. 17–22. A fejezetből hátralévő bekezdésekre ld. első sorban Vermeir (2011).

²³ *Analecta Vaticano-Belgica, Deuxième Série, Nonciature de Flandre: Correspondance du nonce Giovanni-Francesco Guidi di Bagno (1621–1627), Premier Partie (1621–1624)*. Ed. B. de Meester. Bruxelles–Rome 1938.

²⁴ *Analecta Vaticano-Belgica, Deuxième Série, Nonciature de Flandre: Correspondance du nonce Fabio e Lagonissa: archevêque de Conza (1627–1634)*. Ed. L. Van Meerbeeck. Bruxelles–Rome 1966. Utóbbi említi Pázmány 1632. márciusi Rómába érkezését.

Pauli-Stravius²⁵), majd amikor újra a dinasztia egy tagja került a tartomány élére (Ferdinánd bíboros-infáns, IV. Fülöp öccse, 1634–1641), ő megtagadta Lelio Falconieri nunciustól, hogy annak földjére lépjen.²⁶

A fentieket összegezve elmondható, hogy a Róma és Brüsszel közötti kapcsolatok a 16. század végétől (több hullámban) mind intenzívebbé váltak. Vives, majd Izabella halála után, végül a nunciusi intézmény megszűnését követően, az 1630-as évek közepétől kezdve a jelentősége csökkenni kezdett, de (mint Régibeau legfrissebb kutatásai megerősítették) az 1640-es években, a vesztfáliai béketárgyalások idején is számottevő maradt.

3. A források lelőhelye és jellege

Az *AGRB Papiers d'État et de l'Audience* fondja őriz egy sorozatot a „római tárgyalásokról” (*Négociations de Rome*, vol. 437–472). A 36 csomó vagy kötet összesen mintegy 12 000 foliónyi vagy lapnyi iratot rejt, ennek fele (vol. 452–470) Vives jobbára spanyol nyelvű jelentéseit tartalmazza, kiegészítve az Izabella és a római Kúria közötti, illetve a kormányzó Vivesnek írt leveleivel, továbbá a Charles della Faille brüsszeli államtitkárral folytatott levelezéssel és egyéb iratokkal. Vives halála után a jelentések megritkultak: addig egy kötet vagy csomó legfeljebb egy évnnyi (egyes esetekben fél évnnyi) iratot tartalmazott, a 470. és 471. kötet ellenben (összesen) 5 évnnyt: 1632–1633-ból, illetve 1634–1636-ból. Az itt elemzett, illetve közölt forrásokat a 470. kötet tartalmazza.

További 19 kötetnyi levelezés található a brüsszeli kormányzók és a római képviselő, illetve Madrid római követei között az állam- és hadi titkárság iratanyagában az 1595 és 1695 közötti évekre: *AGRB, Secrétairerie d'État et de Guerre*, vol. 422–438 és vol. 529, és elszórtan a levéltár többi fondjában. Goemans (1909) Jean Richardot rezidens (1600–1603) Albert főhercegnek írt (és Hágában őrzött) leveleiből adott ki néhányat.²⁷

Az iratanyag áttekintése megkezdődött és eddig mindkét mélyfúrás *Hungarica*-találatot hozott, így joggal bízunk további értékes források fellelésében. Az egyik eredmény jelen tanulmány forrásai, a másik pedig a fent említett Richardot-jelentések, amelyek közül legalább kettő részletesen beszámol Kanizsa 1601. évi sikertelen, pápai sereg általi ostromának (és annak előkészületeinek) római visszhangjáról.²⁸

A fentiekből következik, hogy (egy-két résztanulmánytól eltekintve) egyelőre mind az európai, mind a belga történetírás adós e jelentős forrástípus részletes

²⁵ *Analecta Vaticano-Belgica, Deuxième Série, Nonciature de Flandre: Correspondance de Richard Pauli-Stravius (1634–1642)*. Ed. W. Brulez. Bruxelles–Rome 1955.

²⁶ Az előző jegyzetek forráskiadványai mellett említendőek még a flandriai nunciusoknak adott követutasítások: CAUCHIE, A. – MAERE, R. *Recueil des instructions générales aux nonces de Flandre (1596–1635)*. Brussels, 1904; illetve a nunciusok és internunciusok németalföldi joghatóságára vonatkozó források: LEFÈVRE, J. *Documents relatifs à la juridiction des nonces et internonces des Pays-Bas pendant le régime espagnol (1596–1706)*. Brussels–Rome, 1942.

²⁷ Ld. ott, pp. 237–254.

²⁸ Richardot Albert főhercegnek, Róma, 1601. november 24, Uott, V. sz. dok (p. 238–241); Uő uan-nak, Róma, 1601. december 6, Uott, VI. sz. dok. (pp. 241–245).

elemzésével és kiadásával. Ebből a szempontból forráskiadásunk európai viszonylatban is ritkaságnak számít.

II.

1. A Pázmány-követségéről Brüsszelbe küldött jelentések és forrásértékük (1632. tavasz)

Az 1632. március 8-án, Borja bíboros VIII. Orbán pápa mind nyíltabban franciabarát, következképpen Habsburg-ellenes politikája ellen tett tiltakozása a kora újkori pápaság történetének egyik legsúlyosabb válságának kezdetét jelentette. Ezt megelőzően a X. Leóval (1513–1521) szembeni bíborosi pártütés, az 1590-es évek elejének gyors pápahalálai s az 1592-es konkláv skandaluma említhető hasonló mélységű funkcionális zavarként. A bíborosok 1516–1517-es szervezkedése azonban gyorsan felszámolásra került, vezérüket Alfonso Petruccit megfojtották az Angyalvárban.²⁹ A már megválasztott, ám az eredményt az egyik kardinális visszakozása miatt elfogadni már nem tudó Giulio Antonio Santoro helyett hasonlóan nagyformátumú főpap került Szent Péter trónjára VIII. Kelemen (1592–1605) személyében.³⁰ 1632 tavaszának mély válsága nemcsak abban a tekintetben fordulópont pápaság történetében, hogy a az 1648-as vesztfáliai békekötésben már mindenki számára világos reálpolitikai hatalomvesztés az 1626-os monzon-i békekötés előjátékát követően ekkortól számítható.³¹ Hanem amiatt is, hogy a nem olasz bíborosok által vezetett szembeszegülés az abszolutizálódó pápai hatalommal a *cardinali nazionali* számának és így befolyásának mindenél korábbi lecsökkenéséhez, a Bíborosi Kollégium és vele a római Kúria italianizációja kiteljesedéséhez vezetett, mely jelenség egészen a 20. századig éreztette hatását.³² (Hasonló bíborosi „zendülésre” nem is került sor eközben, csak most, Ferenc pápa pontifikátusa idején.)

Gerard Meys „*ad interim*-rezidens”, mely tisztséget többé-kevésbé pontosan „ideiglenes ügyvivő”-ként fordíthatjuk, szemlátomást semmit nem értett meg ebből a folyamatból. A brüsszeli udvar római képviselője mentségére legyen mondván, ezt a történettudomány számára mind világosabban kirajzolódó folyamatot a kortársak sem láthatták. A bennfentesek is csupán a skandalumot érzékelték. A Kúria tagjai a két bíboros „túlzó tiszteletlenségét” a pápával szemben, a madridi és bécsi Habsburg udvar pedig VIII. Orbán színleléssel palástolni igyekezett franciabarárságát. Meys szenvtelen jelentéseiből viszont az derül ki, hogy a pápa és bíborosai „nézeteltérésének” ténye ugyan viszonylag szélesebb körben ismerté

²⁹ Bíborosok lázadása: GATTONI, M. *Leone X e la geo-politica dello Stato Pontificio (1513–1521)*. Collectanea Archivi Vaticani 47. Città del Vaticano 2000, 187–224.

³⁰ Vö. legújabban PATTENDEN, M. The Conclaves of 1590 to 1592: An Electoral Crisis of the Early Modern Papacy?, In *The Sixteenth Century Journal* 44 (2013) 2. sz., 391–410.

³¹ A pápai hatalomvesztés folyamatának összefoglaló bemutatása a fontosabb nemzetközi szakirodalom elősorolásával: TUSOR, P. *The Baroque Papacy (1600–1700)*. Viterbo 2016, 35skk.

³² A kérdés perspektivikus elemzése: REINHARD, W. *Le carriere papali e cardinalizie. Contributo alla storia sociale del papato*, Storia d'Italia. Annali 16. köt. Roma, la città del papa. Vita civile e religiosa dal giubileo di Bonifacio VIII al giubileo di papa Wojtyla, a cura di Luigi Fiorani–Adriano Prosperi. Torino 2000, 263–290.

vált az Örök Városban az eseményekkel párhuzamosan, magának a konfliktusnak a mélysége, súlyossága azonban ekkor még nem.³³ Izabella infánsnő római megbízottja szövegeinek egyik legfontosabb tanulsága, hogy segítenek megérteni: Pázmány miért tervezte hazaérkezése után, hogy a szélesebb európai közvélemény számára közzéteszi – minden különösebb hozzáfűzött kommentár nélkül – római követjárása fontosabb dokumentumait.³⁴

A másik igen fontos mozzanat, ami a jelentésekből kiviláglik, az, hogy akár a régebbi, akár modern nemzetközi historiográfia egyoldalúságával szemben Gerard Meys nem koncentrálna csupán Borja fellépésére.³⁵ Annak ellenére nem teszi ezt, hogy a bíboros rendkívüli majd rendes spanyol követként közvetlen felettese volt. A különféle aktuális ügyintéзések kapcsán állandó szereplője a jelentéseknek, s rendre személyesen egyeztettek a különféle javadalomadományozási ügyekben.³⁶ Az ügyvivő ugyanazon tárgy és ténszerűséggel ír a spanyol kardinálissal kapcsolatos politikai fejleményekről a Kúriában, mint Pázmányéiról; mindvégig, amíg tartott Esztergom érsekének követsége. A jelentések újabb bizonysgát szolgáltatják annak, hogy ha pontos megnevezéssel akarjuk illetni az 1632. évi római diplomáciai válságot, akkor azt mindkét főszereplőjéről kell elneveznünk, miként előljáróban már szó volt róla. Az alább publikálásra, ismertetésre kerülő brüsszeli forrásokból világosan látszik, hogy római Habsburg-párt összehangolt fellépéséről van szó, melynek megerősítésére érkezett a magyar bíboros az Örök Városba. Borja és Pázmány mellett szintén feltűnik Ludovisi és Ubaldini kardinális neve,³⁷ akik szintén meghatározói alakjai voltak az úgynevezett *fazione*

³³ Lásd a jelentések közelebbi elemzését alább, e fejezetben.

³⁴ CVH II/7, 161–164

³⁵ A Borgiával és protestálásával foglalkozó újabb irodalom: VISCEGLIA, M.A. „Congiurarono nella degradazione del papa per via di un concilio”: La protesta del Cardinale Gaspare Borgia contro la politica papale nella Guerra dei Trent’ Anni. In *Roma Moderna e Contemporanea* 11 (2003) 167–193; újabb kiadása: VISCEGLIA, M.A. *Roma dei Papi. La corte e la politica internazionale (secoli XV–XVII)* (I libri di Viella 300), a cura di Elena Valeri–Paola Volpini, Roma 2018, 171–198; BÜCHEL, D. – KARSTEN, A. Die „Borgia-Krise” des Jahres 1632: Rom, das Reichslehen Piombino und Europa. In *Zeitschrift für Historische Forschung* 30 (2003) 389–411; GIORDANO, S. Gaspar Borja y Velasco Rappresentante di Filippo III a Roma. In *Roma Moderna e Contemporanea* 15 (2007) 1–3, 157–185. Az esetről kivétel nélkül megemlékeznek a korszakkal foglalkozó munkák. Pár példa: QUESTIER, M.C. (ed.). *Newsletters from the Caroline Court, 1631–1638*, Catholicism and the Politics of the Personal Rule (Camden Fifth Series), Cambridge 2005 (XVI, 69); HEILBRON, J. *Galileo*, Oxford 2010 (304); WRIGHT, A.D. *The Early Modern Papacy: From the Council of Trent to the French Revolution*. Abingdon–New York 2013; LIEBREICH, K. *Fallen Order: Intrigue, Heresy, and Scandal in the Rome of Galileo and Caravaggio*. Grove Press, 2004. – Még a legújabb irodalom is egyoldalúan csupán Borja-válságról szól: KÖCHLI, U. *Urban VIII. und die Barberini* (Päpste und Papsttum 46). Stuttgart 2017, 282–293 („Borgia-Krise 1632”). A CVH II/7 eredményei ezen léptek túl (Az ott közölt 1. 4. 11. sz. dokumentumok idézve *Visceglia*-nál is, *Roma dei Papi*, 186–189).

³⁶ Lásd például az ápr. 17-ei jelentést: „Il procuratore del Signore de Livron mi ha richiesto di soprassedere nel sollicitare il sudetto Cardinale Borgia che a nome di Sua Altezza faccia oportuni officii per havere la sua confirmazione, poiché pensa ricevere in brevi maggiore informazione et migliori mezzi di conseguire il suo fine.” AGRB Papiers d’État et de l’Aud., Nég. de Rome, vol. 470, fol. 103 (?). – A vizsgált időszakból több olyan jelentés is fennmaradt, ahogy kizárólag ilyen jellegű ügyekről esik szó, e szövegeket mellőzzük.

³⁷ További irodalommal: CVH II/7, 40 (47. j.).

Spagnuolának.³⁸ A római spanyol párt működésének eredményessége érdekében vették hamarosan fontolóra Madridban és Bécsben az esztergomi érsek római visszatérését, akár császári követként, akár bíboros protektorként. Az idea egészen 1634-ig napirenden volt.³⁹

*

1632. április 17. és júl. 31. között nyolc jelentés foglalkozik nagypolitikai kérdésekkel, ezekből hosszabban- rövidebben hat írat tér ki Pázmány szerepére. (Korábbiakról a március 8-ai Borja-tiltakozásról küldött eredeti jelentése és a *protestatio* hozzá mellékelt jelentése is megőrződött.)⁴⁰ A magyar bíboros már április 1-jén megtartotta ünnepélyes, lovas kísérei magyaros öltözeke miatt a szokottnál is nagyobb feltűnést keltő bevonulását a *Porta del Popolo*n keresztül, megkapta a széles karimájú bíborosi *galerust*,⁴¹ sőt az első érdemi pápai audienciára is sor került április 6-án, sőt két fontos megbeszélésre is Lorenzo Azzolini államtitkárral.⁴² A brüsszeli ügyvivő jelentéseiben mégis csupán 11 nappal később tűnik fel alakja. Meys egy lapidáris, odavetett mondatban említi, miszerint a pápa – a jelentéséhez mellékelt – pasztorális levelét úgymond „sokkal kedvesebben vennék Németországban, ha jófajta pénzsegély kísérné, melyet igen nagyon kérlek a magyar Pázmány bíboros, a császár Öfelsége rendkívüli követe, mindent egybevetve úgy tűnik azonban, hogy e téren csekély elégtételt fog nyerni”.⁴³ A rövid megjegyzés ugyanakkor egy olyan mozzanatra hívja fel a figyelmet, ami fontossága ellenére 1632. tavaszának római történéseiről korábban feltárt forrásokban csupán egy helyen szerepel. Arra, hogy római Kúria álláspontja szerint a VIII. Orbán a különféle vallási cselekményekkel: a lateráni székesegyházban és a *Santa Maria Maggiore* bazilikában a svédek előretörésével válságosra fordult birodalmi helyzet miatt tartott nyilvános engesztelő ájtatosságokkal, különféle búcsúk engedélyezésével eleget tett legfőbb pásztori kötelezettségének.⁴⁴ Ebbe a sorba illeszkedik bele a Meys által említett pásztorlevél is. Vagyis az egyház fejeként másra nem kötelezhető, az Egyházi Állam szuverén fejeként pedig ugyanolyan szempontok mentén politizálhat, mint Európa más uralkodói. Amit a Birodalom kato-

³⁸ A bíborosi pártokra, benne a spanyolra, alapvető: VISCEGLIA, M.A. *Fazioni e lotta politica nel Sacro Collegio nella prima metà del Seicento*. La corte di Roma tra Cinque e Seicento. «Teatro» della politica europea (Europa delle Corti, Biblioteca del Cinquecento 84), a cura di G. Signorotto–M.A. Visceglia, Roma 1998, 37–91, 81–84.

³⁹ TUSOR, P. *Le origini della bolla „Sancta Synodus Tridentina”. I cardinali degli Asburgo e papa Urbano VIII, 1632–1634*. La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio I, coord. J. Martínez Millán–R. González Cuerva. Madrid 2011, 205–226.

⁴⁰ Lásd alább, *Források*, 1. sz. A protestatio-ról szóló ismert szöveg: AGRB Papiers d'État et de l'Aud., Nég. de Rome, vol. 470, fol. 75rv és 439r.

⁴¹ CVH I/7, 46–47.

⁴² Április 9-én és 12-én. CVH I/7, 104. Az audienciára: uo., 98.

⁴³ „La giunta pastorale lettera pubblicata dalla santità di nostro signore credo che sarebbe più grata in Germania, se fosse accompagnata di bon soccorsi di denari, per il qual sebbene fa grandissima istanza il cardinale Pasmni Ongaro ambasciatore straordinario di sua maestà Cesaria con tutto ciò pare che haverà in questo poca sodifazione.” Gerard Meys Charles della Faille államtitkárhoz, Róma, 1632. április 17. AGRB Papiers d'État et de l'Aud., Nég. de Rome, vol. 470, fol. 103 (?).

⁴⁴ Vö. CVH II/7, 137 és 379–380.

likusai tőle, mint pápájuktól elvárhatnak, azt megkapják. Egy itáliai állam fejeként azonban nem kötelezhető arra, hogy ne kövessen geostratégiai, illetve reálpolitikai szempontokat. Mindez azt mutatja számunkra, hogy a Barberini-pápa külpolitikai attitűdjében igazából már szó sincs a Paolo Prodi által megfogalmazott „egy testben két lélek” dilemmájáról, vagyis a pápa egyházfői és államfői karakterének belső ellentmondásairól. A Lorenzo Azzolini államtitkár által meghatározott római külpolitika a jelek szerint tökéletesen és magabiztosan szét tudta már választani a két szempontrendszert.⁴⁵ Legfeljebb a megvalósítás terén támadhattak zavarok, mint például Borja és Pázmány római fellépése. A két párhuzamos, önálló szempontrendszerű, magától értetődőnek valóság meglepte egyazon személyben legkifejezöbben az intézményes skizofrénia kifejezéssel illethető. Íme Meys rövid hírének valódi értelmes és jelentősége, illetve a spanyol és magyar bíboros elleni kuriális kérelmelhetlenség eszmei háttere!

*

Az április 24-ei jelentésében Meys már jóval több figyelmet szentel a politikai kérdéseknek. Nagy horderejű következtetés a viszonylag információdús sorokból ezúttal nem vonható le, annál több érdekes meglátás arra nézve, mit és hogyan tudott, látott az érdeklődő római közvélemény a Kúriában történekről. A kiszivárgó félinformációk, a kézen-közhöz alakuló, torzuló értelmezések közege rá láthatunk. Kezdvé azzal, hogy a brüsszeli udvar képviselője Borja március 8-ai tiltakozása eredményének tudja be, hogy „végre” bulla jelent meg bizonyos itáliai pápai tizedjövendelmek segélyre fordítása céljából.⁴⁶ Az itáliai egyháziakra kivetett pápai tized, illetve 12 olasz kongregáció befizetése azonban nem volt újdonság, ezekből részletfizetések hónapról-hónapra csordogáltak a Katolikus Liga és a császár számára.⁴⁷ A szóbanforgó bulla szemlátomást eredményes hangulatjavító intézkedésként ezzel kapcsolatos részletkérdést szabályozott. Mindeközben a színpad mögött Pázmány éppen azért lobbizott, hogy legalább ezen tizedek terhére adjanak egy egyszeri, nagyobb összegű segélyt a svéd előretörés miatt bekövetkezett vészhelyzet elhárítására. Mely összeget, mint tudjuk, és még alább előkerül, végül megadta VIII. Orbán. Ám úgy, hogy ennek tényét Pázmánnyal nem tudatták Rómában. A hírt és a váltót sietősen Bécsbe küldött rendkívüli nuncius, Girolamo Grimaldi vitte meg a magyar kardinális visszaérkezése előtt.⁴⁸

Ez egyébként az egyetlen alkalom, amikor Meys egyoldalúan kiemeli Borja szerepét, protestálásának tudva be a bulla megjelenését. A németalföldi rezidens Pázmány küldetését illetően nem csak azzal volt tisztában, hogy pénzsegélyért jött Rómába, miként előző jelentéséből kiderül. Értesült az Esztergom érsekének követségét okozó protokolláris bonyodalomról is, ami nemcsak az Apostoli Pa-

⁴⁵ Lásd erre PAOLO PRODI klasszikus művét: In detail: PRODI, P. *The Papal Prince: One Body and Two Souls. The Papal Monarchy in Early Modern Europe*. Cambridge 1987, especially 1–36. 102–122. 182–185 (eredetileg olaszul jelent meg: *Il sovrano pontefice. Un corpo e due anime: la monarchia papale nella prima età moderna*, Bologna 1982).

⁴⁶ Források, 1. sz.

⁴⁷ Vö. CVH II/7, 115. 130–131. 382. 395; és különösen 427.

⁴⁸ Lásd az előző jegyzetben idézett helyeket, valamint alább a 72. j.-t.

lota falai között, hanem szerte az egész városban rendkívüli módon megnövelte a feszültséget. Meys 1632. április 24-ei jelentése érdemi részében alaposan beszámol Pázmány császári legátusi címének pápai el nem ismeréséről. A Borja-féle tiltakozáshoz hasonlóan Európa összes jelentősebb kéziratárában fellelhető, a Kúria időt húzó, indokolatlan és számra megalázó eljárása ellene egyelőre csak informálisan protestáló levelei közül az egyiket mellékeli Brüsszelbe küldött jelentéséhez. A Rómában tartózkodó összes bíboroshoz intézett, április 14-ei *Tota in Urbe* kezdetű iratot ismerteti is.⁴⁹

Az utóbbi iratban hivatkozott, Pázmány érvelését tartalmazó, ugyanaznap vagy már április 13-án kelt másik, *Intermittere non possum...* kezdetű, Francesco Barberini bíboros neposhoz intézett tiltakozó levél másolata ugyancsak megtalálható az *Archives Générales du Royaume* római iratokat őrző fondjában.⁵⁰ Esztergom érseke ebben jóval erősebben és egyértelműbben fogalmazott, és kifejezetten tiltakozott a pápai diplomácia irányítójánál az irányában tanúsított eljárás ellen.⁵¹ Másolatban ezt az *Intermittere...* kezdetű levelet szintén megkapta az összes kardinális, a *Tota in Urbe* tulajdonképpen csupán udvarias kíséőirat hozzá. Az *Intermittere non possum...* másolatát vagy nem a rezidens küldte Brüsszelbe, vagy nem olvasta el azt rendesen. A követi cím körüli herce-hurca miatt tett informális tiltakozás szövegének alapos ismeretében ugyanis biztosan nem ismerte volna félre a probléma lényegét. Az ügyvivő szerint tudniillik Magyarország primása azért került kényes helyzetbe, mert az Apostoli Palota felfogása szerint kizárólag a Szentszék joga legátusokat küldeni. Őszerinte Pázmány ez ellen tiltakozott, és kérte bíborostársait: lépjenek fel a pápánál, hogy a katolikus vallás e válságos pillanataiban betölthesse császár követi megbízatását. Brüsszel római rezidense idézi az esztergomi érsek egyik érvét, miszerint a Trentói/Trienti Zsinaton is legátusoknak hívták az uralkodók követeit. Sőt ezt nálánál részletesebben teszi. Ami arra utal, hogy Pázmány állítását valaki ellenőrizte a zsinati aktákból. Vajon ezt Meys végezte-e el, vagy már „kapott anyagból” dolgozott, nem tudhatjuk. Az viszont így is, úgy is biztosan állítható, hogy a magyar kardinális követi címe ügyében mutatott fellépésének római recepciója gondos tervezés és megfogalmazás dacára némileg félresikeredett. A probléma lényege ugyanis nem a legátusi cím körül forgott. Tehát nem az volt a probléma lényege, hogy a világi uralkodók követei is nevezhetők-e legátusnak, vagy csak a pápái. Hanem az, hogy vajon a bíborosi méltósággal összeegyeztethető-e az, miszerint egy egyházfejedelem uralkodói követséget vállaljon magára, kiváltképpen pedig a pápához? Ez egyébként Pázmány

⁴⁹ Közölve: *Források*, 1. sz.

⁵⁰ Méghozzá két példányban. AGRB, AGRB Papiers d'État et de l'Aud., Nég. de Rome, vol. 470, két példányban fol. 433r–434r és 435r–436r.

⁵¹ „Sanctitas Sua dixit, se acceptare et aperire literas Caesatis non posse, si in iis ego Legatus appeller; siquidem infra dignitatem Cardinalitiam sit, ut Legatione fungar; sed et ex meo Scripto, quod ut Summarium Legationis meae Sanctitati Suae exhibui, Legationis nomen, me spectante, calamo delevit Sanctitas Sua...” HANUY, F. (kiad.). *Petri Pázmány... epistolae collectae*. Pázmány Péter... összegyűjtött levelei I–II. Budapest 1910–1911, II, 268–271, n. 728. – Április 24. előtt kelt, Verospi bíboroshoz intézett értekező emlékirat említését is hiába keressük, jöllehet az már-már nyíltan kettős mérce alkalmazásával vádolja a pápát: „Licuit Regi Galliae binos simul Cardinales Legatos mittere, qui agniti et accepti fuere, ut legati, a Pontifice. Quidni liceat Imperatori?” HANUY, F. *Petri Pázmány... epistolae*, II, 276–279, n. 732 (az idézet: 277).

Brüsszelbe küldött szövegéből is egyértelmű.⁵² A jelek szerint azonban már pre-modern közvéleménynek is megvolt az a jellegzetessége, hogy félinformációkkal párosuló felületes szövegértelmezéseket elegyít saját preconcepcióval (jelen esetben a diplomáciai precedencia „égető” kérdéseit), és ezen koordináták mentén indulnak terjedésnek a hírek, ha nem is világ-, de már Európa-szerte. A brüsszeli példa ezt mutatja.

Pázmány hiába konstruálta meg jól eljárását és igyekezett mesterien kikerülni a csapdahelyzetből, melybe a római politikacsinálók szorították. Az hogy két különböző levél útján kívánt célt érni, a jelek szerint hibának bizonyult, és információtorzuláshoz vezetett. Magyarország primása részben emiatt is tervezhette hazatérte után követjárása fontosabb iratainak sajtó alá rendezését.⁵³ Csupán találgathatjuk annak okát, hogy miért a kevésbé informatív *Tota in Urbe...* kezdetű levél került be először a híráramba. Ennek értelemszerűen számos, s.k. aláírt, eredeti, tehát bizonyítottan hitelesnek tekinthető példánya vált hozzáférhetővé. Összesen 10 kardinálisnak küldte meg.⁵⁴ Továbbá formailag ez volt az izgalmasabbnak tűnő irat. Nem egy bíboroshoz íródott, mint a Barberininek címzett és egyébként jóval szókimondóbb *Intermittere...*, hanem a Szent Kollégium Rómában tartózkodó tagjai próbálta mozgósítani a pápa ellen. Márpedig erre VIII. Orbánnak a bíborosi oligarchiával szemben látványosan erősödő abszolutizmusa különösen érzékeny volt.⁵⁵ Az sem tudhatjuk biztosan, hogy az információtorzulás Meys felelőssége, vagy csupán egy „félkész terméket” továbbított az olykor pénzért vásárolható hírek özönéből. Az viszont biztos, hogy az eseményekről jókora késéssel számol be. Késését csupán részben magyarázza, illetve menti a jelentések szokásos heti rendszeressége.

*

Magyarország primásának április 6-ai audienciájáról két és fél hetes csúszással tett csak említést a „belga” ügyvivő.⁵⁶ Április 24-ei jelentéséhez, annak lezárása és aláírása után külön lapon csatolt még egy aznapi dátummal ellátott rövid *avvisót*. Egyes szám első személyű megfogalmazása, vagy talán átfogalmazása ellenére nyilvánvalóan a római „hírpiacról” szerezte be. A bizalmas hírforrásra történő hivatkozás ellenére ugyanis olyan állításokat tartalmaz, amelyek ugyan elhangozhattak volna az pápa és Pázmány között. De sem a magyar bíboros, sem

⁵² E levélrészlet felületes olvasásáról lehetett szó: „*Praeterea, cum et alibi, et in Concilio Tridentino, saepius Legati nominentur, qui nomine Principum publica tractant; neque hactenus lege vel praxi vetitum sit, Cardinales ad Suam Sanctitatem ablegari, presertim a Caesarea Maestate...*” HANUY, F. *Petri Pázmány... epistolae*, II, 271–272, n. 729.

⁵³ Ami végül nem valósult meg. CVH II/7, 161–164 (idézve már korábban is).

⁵⁴ „*Ginnasio, Spinolae, Pio, Ubaldino, Bargesio, S. Georgio, Borgiae, Albernoni, Aldobrandino*.” MEDGYÁNSZKY, A. *Petri Pázmány S.R.E. Cardinalis et Archiepiscopi Strigontiensis Legatio Romana*, 61.

⁵⁵ Vö. PRODI, P. *Lo sviluppo dell'assolutismo nello Stato Pontificio. I: La monarchia papale e gli organi centrali di governo*. Bologna 1968, 87–107. Jellemző adalék, hogy a Bíborosi Kollégiumnak javadalmi ügyekben korábban írt szokványos leveleket sem nézte már jó szemmel VIII. Orbán.

⁵⁶ Ezt Meys az esztergomi érsek második audienciájának nevezi, mert beszámítja a bevonulását követő formális fogadást is. A kihallgatásról feljegyzést készítő Azzolini államtitkár ugyanakkor ezt nevezi *prima audientiának*. Kiadva CVH II/7, 315–328, n. 1.

pedig Azzolini államtitkár beszámolója szerint nincs nyoma annak a párbeszédnek, ami Meys közlésében elhangzott az audiencián. Eszerint VIII. Orbán azt kérdezte az esztergomi érsektől, hogy „vajon pénzért, emberkért vagy fegyverekért jött-e?, mert bizony ezek közül a dolgok közül semmit sem tud adni. Mire a bíboros akképpen felelt az egyházfőnek, hogy mindenek előtt a császár akar orvoslást találni Őszentsége közreműködésével azok szövetségének megtörésére, akik a Szentegyház és az Ausztriai Ház befolyása ellen esküdnek össze” – olvashatjuk az április 24-ei jelentés kiegészítés csatolmányában.⁵⁷ A rendkívül frappáns leírás voltaképpen nem más, mint a római spanyolbarát, illetve spanyol közvélemény álláspontjának megörökítése.⁵⁸ A másik itt szereplő értesülés, miszerint a római szenátus fellépett az egyházfőnél, nehogy hozzányúljon az angyalvári véstartalékhoz Pázmány kérésére, a Kúria egyik fontos kifogása volt a segélykérés elutasítása mellett, és szándékosan szivárogtathatták ki az Apostoli Palotából.⁵⁹

Meys szemléletmást nagyon igyekezett, nehogy a brüsszeli udvar alulinformált maradjon a fontos római fejleményeket illetően. Az elfogás veszélyétől tartva ugyanezt az *avvisót* ismét útjára bocsátotta Brüsszelbe. Következő, május 1-jei jelentéséhez mellékelte egy biztonsági másolatot belőle. Igazán bennfentes értesülésekre azonban továbbra sem tudott szert tenni. 1632. május 1-jén is Pázmány újabb, április 24-ei audienciájának⁶⁰ a tényét közli csupán. Annyit fűz még hozzá, miszerint „a bíboros végre elérte, hogy elismerjék császári követnek, és legutolsó pápai kihallgatásán végre megengedték neki, hogy előadja követsége tárgyát”.⁶¹ Az ügyvivő rövid megjegyzése mindazonáltal rendkívül fontos közlés

⁵⁷ „Roma alli 24 d'Aprile 1632. Gli giorni adietro mi disse un valent huomo dei primi che sanno penetrare nei secreti, che il papa nella seconda udienda che diede al Cardinale di Strigonia dopo haver inteso lo stato compassionevole della santa fede in Allemagna, li domandò, se veniva per conto di denari, gente o arme, e disse che nissuna di queste cose le poteva dare. Il detto cardinale replicò a questa domanda, che quell' che pretendeva principalmente l'Imperatore era trovar il remedio col mezzo di Sua Santità per rompere le lige, fra quelli che conspirano contra la Santa Chiesa, e fortuna della Casa d'Austria. Si dice che il Senato Romano ha supplicato [!] a Nostro Signore di non toccare il milione del castello S. Angelo, ma a questo me rispondevo, che loro s'intendono molto bene in questo particolare.” Gerard Meys ápr. 24-ei jelentésének melléklete. AGRB Papiers d'État et de l'Aud., Nég. de Rome, vol. 470, fol. 109r (dupl. 110r).

⁵⁸ A Rómában élő spanyolok számára (a lakosság közel negyedét tették ki), a velük kapcsolatos helyi ellenérzésekre: DANDELET, T. J. *Spanish Rome 1500–1700*. New Haven–London 2002, helyenként és különösen 188–193.

⁵⁹ A római szenátus fellépése előkerült Pázmány római tárgyalásain Azzolinivel, sőt az április 24-ei audiencián is: „Circa i danari di Castel S. Angelo disse tra l'altro che il Popolo Romano la passata settimana ha publicamente fatto rumore, e tutte le comunità dello Stato Ecclesiastico reclamano, dicendo esser danari cavati del sangue loro con molte impositioni, e che devono star per loro bisogne...” – fejtegette maga a pápa. Vö. CVH II/7, 343. 412. A kérdésre részletesebben: REPGEN, K. *Finanzen, Kirchenrecht und Politik unter Urban VIII. Eine unbekannte Denkschrift aus dem Frühjahr 1632*, Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte 56 (1961), 62–74.

⁶⁰ Jegyzőkönyve kiadva: CVH II/7, 408–413, n. 11.

⁶¹ Vö. „L'altra scrittura è duplicata copia di quella che mandai la settimana passata quale mi è parso bene di mettere con questa acciò d'essa (non essendo forte ricapitata la prima) Vostra Signoria poscia vedere l'intropo che ha havuto il cardinale Pasman per essere ammesso da papa per ambasciatore Cesario, qual finalmente nell' ultima sua audienza li ha permesso di potere esporre la sua ambasciata.” Gerard Meys Charles della Failla államtitkárhoz, Róma. 1632. május 1. AGRB Papiers d'État et de l'Aud., Nég. de Rome, vol. 470, fol. 115r.

a mi számunkra. Más forrásokból jól ismerjük már a kihallgatás lefolyását. Arról viszont, hogy az érdeklődő közvélemény csupán annyit tudott meg a további fejleményekről, hogy Pázmány végre-valahára felléphetett császári követként, több újdonságot viszont nem, Meystől értesülünk.⁶² Brüsszel római rezidensének ez utóbbi információja megint csak a külső szemlélők pillanatnyi optikáját mutatja számunkra. A követi cím kérdésének formális rendezésére ugyanakkor csupán május végén került sor. Pázmány szemlátomást bölcsen tette, hogy elutazása előtt végül elállt a formális tiltakozástól, amit egészen addig fontolgatott.⁶³ A közvélemény előtt ugyanis nehezen lehetett volna már megindokolni jogosságát. A probléma ugyanis áprilisban már valóban rendeződött *de facto*.⁶⁴ Az viszont egy más kérdés, hogy a Kúria teljes meghátrálása az ügyben olyan engedmény volt, ami a pápai politikacsinálás által mesterségesen gerjesztett feszültséget kívánt orvosolni. VIII. Orbán úgy tudott gesztust gyakorolni, hogy közben tulajdonképpen semmit nem adott.

*

Az utolsó és egyben legértékesebb jelentés, amely érdemben foglalkozik Pázmány római tárgyalásaival, május 29-én kelt.⁶⁵ Középpontjában annak hírül adása állt, miszerint „Pázmány bíboros a császár Ófelsége nevében folyamodott a pápához, hogy az méltóztassék belépni az összes jószándékú katolikus fejedelem által tervezett ligába”. A szövetség tervezete mind az április 6-ai, mind pedig az április 24-ei audiencia központi kérdése volt a pénzsegély mellett. Meys most sem említi az audiencia dátumát, szemlátomást megint csak nem közvetlen, palotabeli

⁶² Maga Pázmány ekkor császári követsége *de facto* pápai elismeréseként értékelte az április 24-ei audienciát, kimentve egyúttal a rendes császári követ, Palolo Savelli herceg távollmaradását. „*Caesarea Maiestas, Sanctitatis Vestrae filiale obsequium demisse offerens voluit, ut una cum Dominus Princeps Savellus, Ordinarius Suae Maiestatis Orator, apud Sanctitatem Vestram representaret presentem Septemtrionis statum...*” HANUY, F. *Petri Pázmány... epistolae*, II, 279–281, n. 733. ápr. 24. Lásd a következő jegyzetet is. – A CVH II/7, 409–410 oldalakon található magyar és angol regeszta első mondata annyiban pontosítandó, hogy Pázmány nem II. Ferdinánd levelét, hanem a császári kéréseit tartalmazó latin nyelvű iratot adta át a pápának.

⁶³ Vö. CVH II/7, 142–143.

⁶⁴ A kérdés gyakorlati rendezését Pázmányak Barberini titkárával, Pietro Benessával ápr. 14-én és 15-én folytatott (vö. CVH I/8, 59) tárgyalásai hozták meg: „*Sperat enim Dominus Cardinalis [i.e. Barberini] satisfactorius mihi fuisset; siquidem omnia ea mihi facere liceret, quae Legatorum sunt: nec in re quidquam mihi derogaretur; sed solum nomen Legati, quod novum est, a Sua Sanctitate canonizari (ita enim loquebatur) difficile videri... Difficultate illa de Legatione obiecta, ego nihil retardatus, perinde negotia Maiestatis Vestrae, et cum Sua Sanctitate, et cum Eminentiissimis Cardinalibus tractavi, ac antea. Nullum enim verbum amplius feci...*” – írta Pázmány II. Ferdinándnak április 16-ai levelében. Lásd az előző jegyzetet is. – Esztergom érseke Benessa előtt azt sem titkolta, hogy követjárása eredményessége érdekében kész azonnal lemondani bíboráról. Belső koalíciós-konfliktusának rendezése a császár javára a pápa ellenében egyértelmű volt számára: „*Caesari enim me iureiurando obstrictum esse, antequam Cardinalis extiterim: et si ita foret, libenter pro servitia mei Domini, et pileo Cardinalitio renunciarem et vitam exponerem...*” – közölte Barberini bíboros dalmát származású titkárával. HANUY, F. *Petri Pázmány... epistolae*, II, 273–276, n. 731. (az idézetek: 273 és 275). – Pázmány a május 26-a előtti napokban egy hosszúságú emlékiratot nyújtott be a pápának arról, hogy a bíborosi méltóság és a világi uralkodói követi tiszte nem zárják ki egymást (uo., 307–311, n. 752). Meys jelentései alapján úgy tűnik, ennek megírását nemcsak saját ügye, hanem a Borja ellen foganatosított intézkedések is ösztönözték.

⁶⁵ *Források*, 2. sz.

hírforrásból dolgozik. Sorai azt mutatják, míg a római közvélemény elé kezdetben a segélykerési szándéka jutott el, május végére már a ligaszervezés került a figyelem középpontjába. Az ügyvivő jelentése ezúttal ugyanakkor hiánypótló információkkal is szolgál. A vatikáni és bécsi forrásokból eddig nem derült ki, hogy március 12-e után, amikor is a rendkívüli nunciusok küldetéséről döntöttek, a ligakötés ügyében a pápa ismét összehívatta a *Congregazione dello Statót*.⁶⁶ Meys a május 26-ai ülés résztvevőinek neveit is felsorolja (Spada, Bagni, Sachetti, Pamphili, Verosipi, San Sisto, Gessi). Ez a tény a „belga” ügyvivő információs bázisát ismerve arra utal, hogy az esemény meglehetősen nyilvánosságot kapott. A pápai udvar részéről talán így kívánták megtámogatni a Barberini-féle külpolitika irányát. Akár tényleg elhangzott az ülése, akár nem, rendkívül szimbolikus a Meys által hozott fő érv, ami miatt a bíborosok nem tanácsolták a pápának a belépést a ligába: tudniillik hogy „ne tegyenek XIII. Lajos kedve ellenére” (*„non disgustare il Re di Francia”).*⁶⁷ E pár szó akár a Barberini-korszak pápai politikájának mottója is lehetne. Jelentése végén Meys egyúttal közvetíti számunkra azt a római spanyol szimpatizáns meglátást, pontosabban félelmet is, hogy a pápa rosszul dönt, hiszen jószerével elkerülhetetlen, hogy Gusztáv Adolf ne törjön be Itália területére.

2. A római fejlemények Pázmány távozta után (1632. nyár)

Lényegét tekintve ez volt minden, ami az írásunk tárgyát képező jelentések-ből Pázmány római tárgyalásaira nézve feltárható. Az 1632. tavaszi történésekre kontextusukban tekintve mindazonáltal érdemes a május 29-ei, illetve még két további, Brüsszelbe küldött jelentés tartalmánál egy pillanatra elidőzni. Ezek a tudósítások ugyanis az egyetemes pápaságtörténet szempontjából fontos, érdekes információkat tartalmaznak. Az már eddig ismert volt, hogy Ludovisi bíborost 1632. tavaszán felszólították, hogy térjen vissza Bolognába,⁶⁸ hogy ezzel is gyengítsék VIII. Orbán ellenzékét. Az ellene felhozott vádat azonban Meys május végi jelentése közli velünk: a Barberinik azzal gyanúsították Ludovisit, hogy ő tanácsolta Borja bíborosnak a március 8-ai protestálás megtételét. Tudjuk, a Kúriában a mind a spanyol, mind az osztrák Habsburgok diplomáciai fellépését a közvetítő bíborosok, Borja és Pázmány személyes akciójaként és felelősségeként igyekeztek beállítani, jóllehet bizonyíthatón uralkodói utasításra cselekedtek.⁶⁹ Ludovisit, az előző pápa, XV. Gergely (1621–1623) neposát most ebbe az érvrendszerbe vonták be. A jelek a külpolitikai bonyodalmakat és „kezelésükre” alkalmazott receptet igyekeztek felhasználni arra, hogy tovább gyengítsék az előző egyházfő kreatúráinak súlyát. Ezen jelen esetben viszonylag könnyű feladat volt, lévén a Ludovisi-pápa pontifikátusa szokatlanul rövid, mindössze két évig tarott.⁷⁰ Szintén párját

⁶⁶ CVH II/7, 121–122. Pázmány április 16-ai, az imént idézett levelében utal még arra II. Ferdinándnak, hogy a pápa tanácskozni fog bíborosokkal követjárása ügyében (*„hodie tamen diligenter coram Sanctitate Sua aliquot delecti Cardinales consultant de rebus Germanicis”).* HANUY, F. *Petri Pázmány... epistolae*, II, 273–276, n. 731. (az idézet: 275).

⁶⁷ *Források*, 2. sz.

⁶⁸ Vö. fentebb, 37. j.

⁶⁹ CVH II/7, 84–85.

⁷⁰ Ludovisi pontifikátusra kiváló elemzés: JAITNER, K. *Kurie und Politik – Der Pontifikat Gregors XV., Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturbereichsforschung* (Bibliothek des

ritkítja az a tudósítás, miszerint a ghibelin bíborosok saját vagyonukból kívántak segítséget nyújtani a császárnak a katolikus hit védelmére („*per la difesa della Religione Cattolica*”).⁷¹ Szándékuk alán ösztönzőleg hathatott arra, hogy a Kúria valamennyire engedett végül Pázmány ez irányú követeléseinek. Igaz, megleghe-tősen faramuci módon, hiszen az egyszeri jelentősebb adomány tényét az esztergomi érsekkel nem közölték, ennek hírért és váltóját rendkívüli nuncius, Girolamo Grimaldi vitte Bécsbe.⁷²

Mind a május 29-ei, mind a fennmaradó jelentések folyamatosan tájékoztatnak Borja bíboros spanyol követi működése elé górgótt akadályokról.⁷³ A szel-lemet Pázmány küldetése szabadította ki a palackból, megérkezéséig a spanyol bíboros akadálytalanul működhetett rendkívüli követként. Magyarország primá-sa többször hivatkozott ennek tényére küldetés során. Május–júniusban VIII. Orbán azonban sem ebbéli, sem rendes követi minőségében nem volt hajlandó fogadni őt. Június 5-ei jelentésében Meys készülően lévőnek említ egy bullát, ami eltiltaná a bíborosokat uralkodói követség elvállalásától.⁷⁴ Ez végül egyelőre Borja spanyol királyi követi címe ellen kiadva jelent meg 1632. június 17-én.⁷⁵

Deutschen Historischen Instituts in Rom 87). Hg. v. Alexander Koller, Rom 19981–16; Uő, *Die Hauptinstruktionen Gregors XV. für die Nuntien und Gesandten an den europäischen Fürstenthöfen 1621–1623* (Instruções Pontificum Romanorum), Tübingen 1997, 9–53. A rövid pontifikátus ellenére a Ludovisiknek mégis sikerült a pápai dinasztiák sorában emelkedniük.

⁷¹ *Források*, 3. sz. Medici, Capponi és Ludovisi bíboros a következő negyedik évre 10 000 scudót tervezett adni havonta, és remény nyílt arra, hogy más bíborosok arányosan kiegészítsék és érdemre növelve összegét. Ludovisi továbbá egyszeri 100 000 scudót kívánt küldeni, cserébe fivére piombói hercegségének császári investitúrájára számított.

⁷² CVH II/7, 118. 131. 133–134. Grimaldi küldetésére: BECKER, R. (Hg.). *Nuntiatur des Ciriaco Rocci. Ausserordentliche Nuntiatur des Girolamo Grimaldi (1631–1633)* (Nuntiaturberichte aus Deutschland [NBD] IV/5), Berlin 2013, xxviii+kk; lásd még *Nuntiatur des Ciriaco Rocci. Ausserordentliche Nuntiatur des Girolamo Grimaldi. Sendung des P. Alessandro D'Ales (1633–1634)* (NBD IV/6), Berlin 2016.

⁷³ *Források*, 2. sz. (a jelentés elején).

⁷⁴ „Dopo la partenza del Cardinale Pasman per la Germania seguita Lunedì passato con poca soddisfazione della sua proposizione, dalli quali scrisse più ampiamente con la mia precedente, si ha continuato a dire nella Corte che la Santità di Nostro Signore era d'intenzione di fare una costituzione che li cardinali non potessero [!] essere più ambasciatori di Re, il che più firmamente è stato creduto da molti, poiché Giovedì passato il papa dopo finito la congregazione di S.to Offizio si ritirò alle sue stanze senza dare audienza al sudetto Cardinale Borgia conforme al solito per li negozii della ambasciata ordinaria di Spagna. Ma mentre ha hoggi data audienza al sudetto cardinale come ambasciatore ordinario di Sua Maestà Cattolica insieme con il Marchese Castel Rodrigo come Ambasciatore Straordinario, io tengo circa questo particolare non seguirà altra innovazione et che ogni uno di loro continuerà [!] a essercitare il suo carigo [!].” Tavasz végére, nyár elejére Meys jelentései szemlátomást információgazdabba lettek. E *dispacció* végén például megemlíti még, hogy a luzerni nuncius jelentette, miszerint a svájciak nem engedték meg a svéd királynak, hogy katonákat toboroztasson náluk. – Gerard Meys Charles della Faille államtitkárhoz, Róma. 1632. június 5. AGRB Papiers d'État et de l'Aud., Nég. de Rome, vol. 470, fol. 142rv. – Lásd még *Források*, 4. sz.

⁷⁵ „...tenore praesentium decernimus et declaramus, mentis, intetnionis et voluntatis incommutabilis nostrae fuisse et esse ac futurum fore... nec eundem Gasparem episcopum et cardinalem in oratorem eiusdem Philippi regis ordinarium vel extraordinarium, aut de interim vel alias nuncupatum, nec etiam eiusdem regis negocia gerentem vel tractantem recipere nec admittere, nec aliquo modo eundem Gasparem episcopum et cardinalem pro tali oratore vel negocia regi praedicti gerente recognoscere...” Róma, 1632. június 17. *Bullarium, diplomatum et privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum Tauriensis editio I–XXIV*, Augustae Taurinorum, 1857–1872,

A bíborosi ellenzék kuriális jelenlétét végül a rezidenciakötelezettség irracionális megszigorításával érték el 1634. decemberében. A *Sancta Synodus Tridentina* kezdetű bulla, e vallási jellegű, ám kifejezetten politikai célzatú rendelkezés mindennél jobban illusztrálja a pápai politikai szekularizálódását a harmincéves háború delelőjén, és elérte célját: Borgiának távoznia kellett sevillei érsekségébe, és Pázmány sem térhetett vissza sem protektorként, sem császári követként az Örök Városban.⁷⁶ A bíborosok követi szerepét mindazonáltal nem sikerült megszüntetni, olasz és nem olasz bíborosok egyaránt ellátták katolikus uralkodók különféle képviseletét a pápai udvarban a Barberini-pontifitátus után.⁷⁷ 1632-ben, Paolo Savelli halála után ez még szóba sem kerülhetett. A Kúria még attól is elzárkózott, hogy nem olasz származású követ képviselje II. Ferdinándot.⁷⁸

*

Meys alább közölt utolsó, július 31-ei jelentése e problematikával, a római császári követség betöltésének kérdésével foglalkozik. A kurrens szakirodalom által elősorolt olasz pályázók sorát Marcantonio Borghesével egészíti ki, és tudomása van arról is, hogy Bécsben, részben spanyol javaslatra, egy „*nazionale*” követ küldését fontolgatják, aki alkalmasabb lenne a Birodalom ügyeinek és érdekeinek képviseletére.⁷⁹ Arról viszont nincsen értesülése, hogy a császári udvarban Pázmány nevét is szóba hozták. Következésképpen arról sem, hogy a magyar bíboros visszatérésének, illetve állandó császári követként huzamosabb római jelenlétének felvetése milyen elképedést és határozott tiltakozást váltott a pápai diplomácia részéről.⁸⁰

E tanulmány keretében elemzett jelentéseinek leginkább szenzációs, jellegénél fogva abszolút hitelesnek tekinthető közlése viszont ide, a császári követi utódlás kérdéséhez kapcsolódik. Azt eddig is tudtuk, hogy VIII. Orbán mind egy Habsburg-alattvaló küldését, mind pedig az első körben pályázó olaszok személyét elutasította. Utóbbiak szinte kivétel nélkül a korábbi pápai családok, az Aldobrandinik, Borghesék és Ludovisik tagjai, közeli rokonai voltak. Helyettük saját világi neposát, a család frissen megszerzett befolyását, rangját és vagyonát tovább az institutionális nepotizmus szabályai szerint továbbörökíteni hivatott⁸¹ Taddeo Barberinit hozták szóba a Kúriában. Az ötletet annyira jónak és fontosnak tartották a *Palazzo Apostolico* falai között, hogy a javaslattal azonnal futárt indítottak útnak Ausztriába. Valóban, Don Taddeo császári követi ténykedése és rangja egy

286–291, n. CDXXXVII.

⁷⁶ TUSOR, P. *Le origini della bolla „Sancta Synodus Tridentina”*, 205–226.

⁷⁷ Vö. CVH II/7, 85–86. Az egyik legszemléletesebb példa erre Friedrich von Hessen Darmstadt protektori és császári követi tevékenysége 1666–1676 között. Vö. SCHWERTDFEGER, R. E. Friedrich von Hessen Darmstadt. Ein Beitrag zu seinem Persönlichkeitsbild anhand der Quellen im Vatikanischen Archiv. In *Archiv für schlesische Kirchengeschichte* 41 (1983) 165–240.

⁷⁸ CVH II/7, 22–24; *Források*, 4. sz.

⁷⁹ *Források*, 4. sz. A Rotraud Becker által idézett pályázók közül (lásd az előző jegyzetet) ugyanakkor nem említi Paolo Giordano Orsini, Bracciano hercegének nevét, továbbá a nunciátúrai levelezésben 1632. július 31-én feltűnő Ludovico Ridolfit sem. NB IV/5, 368.

⁸⁰ CVH II/7, 25–27.

⁸¹ Vö. TUSOR, P. *The Baroque Papacy*, 135skk.

csapásra több problémát is megoldott volna. Egyrészt mindenki másnál kevesebb politikai kellemetlenséget okozott volna Habsburg-résről a pápai udvarban, ugyanakkor Bécs számára bizonyos ügyekben mindenki másnál hatékonyabb képviselőt, érdekérvényesítést tett volna lehetővé. Például magyarországi és birodalmi egyházi javadalmak betöltése, különféle kánonjogi problémáinak kezelése, a császári feudális jogok érvényesítése Itáliában stb. terén. Miként Meys is említi, a kinevezés rendezte volna azt a precedenciális kérdést, hogy az uralkodók követői nem adták meg a Taddeónak, mint Róma prefektusának járó elsőbbséget az pápai udvar különféle alkalmain, és ezt a császár követétől már nem tagadhatták volna meg. A patinás címet a Barberinik a Montefeltro Della Rovere dinasztia férfiágának – IV. Sixtus és II. Gyula családjának – Urbino 1631-es pápai bekebelezését is eredményező kihalásával szerezték meg az előző évben. A család presztízsét Itália-szerte, és kiváltképpen a többi pápai familia előtt nagyban megnövelő pápai kinevezés azonban a császári megerősítés híján azonban felemásra sikerült, és állandósuló feszültségforrássá vált. Don Taddeo császári követi címe elvette volna a kérdést a figyelem középpontjában tartó precedencia-probléma élet, ténykedése, a Bécsnek tett különféle hasznos szolgálatok pedig remélhetőleg elvezethettek volna a hőn áhított császári elismerést is. A II. Ferdinánd által uralkodása legválságosabb pillanataiban is – elvi megfontolásokból, a Szent Római Birodalom mutatóba megmaradt itáliai jogainak védelme okán – elutasított gesztus kérdése egészen a Barberini-pontifikátus végéig állt ma már elképzelhetetlen módon és jelentőséggel pápa és császár kapcsolatainak homlokterében.⁸²

Megoldását már Pázmánytól is várták pápai részről,⁸³ és a Taddeo császári követsége valóban kézenfekvő áthidalása lehetett volna a problémának. Bécsben ezt nem így gondolták, az új követ fő feladatának a pápaság francia-barát politikai orientációjának megváltoztatását szánták. A kérdést végül elnapolták, az *ad interim* rezidens a Pázmány által is támogatott, s a Kúriában végül elfogadott Cornelius Heinrich Motmann lett.⁸⁴ A számos elutasított jelölt után 1634-től Scipione Gonzaga (Duca di Bozzolo e Sabionetta) lépett Paolo Savelli örökébe. Erdemi politikai hatást Gonzaga nem tudott kifejteni, és az egyházi ügyek képviselőként is számos nehézséggel kellett szembenéznie. Az elkövetkező évekre esik a magyar királyi főkegyúri jog körüli viták legintenzívebb korszaka is. A magyar–szentszéki

⁸² A prefektusi címmel kapcsolatos problémákra gazdag irodalommal: uo., 55. Jó összefoglalást ad a *Dizionario Biografico* szócikke: [http://www.treccani.it/enciclopedia/taddeo-barberini_\(Dizionario_Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/taddeo-barberini_(Dizionario_Biografico)/). Végigolvasva az 1630-as évek bécsi nunciusi levelezését, azt láthatjuk, hogy ez az egyik, unalomig ismétlődő fő tematika. VIII. Orbán szándékát „egy kiüresedett tisztség tartalommal való megtöltésére” szinte az összes kortárs elhibázottnak tartotta. A kérdés legújabb, alapos feldolgozása: BECKER, R. Das Präzedenzrecht des Praefectus Urbis. Ein Konfliktthema der Zeit Kaiser Ferdinands II. In *Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken* 97 (2017) 175–236; KÖCHLI, Urban VIII. und die Barberini, 137–140 és 293–304.

⁸³ Vö. CVH II/7, 36–38. – A magyar változatban (185, 40. j.) tévesen szerepel, hogy Bécsből küldtek volna futárt Rómába 1631-ben. Ez természetesen pont fordítva történt Taddeo Barberini prefektusi kinevezését követően.

⁸⁴ NB IV/5, 384 és 416. Motmann és Pázmány kapcsolatára: TUSOR, P. Un *«residente d'Ungheria» a Roma nel Seicento*. (C.H. Motmann editore di Rota, agente del cardinale Pázmány), Nova Corvina. Rivista di Italianistica 13 (2002) 8–21; Uő, *Pázmány bíboros olasz rejtjelkulcsa*. C.H. Motmann *«Residente d'Ungheria»* (A római magyar agenzia történetéhez), Hadtörténelmi Közlemények 116 (2003) 535–581; vö. CVH II/7, 145, 107. j. is.

kapcsolatok e legválságosabb időszakának okai összetettettek. Most egy újabb szempontot emelhetünk be közéjük: a római érdekképviselőt és ügyintézési nehézségek elképesztő szaporulata mögött a Barberini herceg elutasított császári követségét is figyelembe kell ezentúl vennünk. Mely elképzelésnek más forrásokban egyelőre nincsen nyoma, Hiába keressük a kiadott nunciatúrai levelezésben is említését.⁸⁵ Ami egyúttal fontos kutatómódszertani tanulsággal jár, hiszen azt bizonyítja: a nunciatúrai, államtitkársági anyag kutatása önmagában a rendkívüli adathőség ellenére sem elégséges, a római ágensi, rezidensi, és követi *dispacciók* máshol fellelhetetlen, fontos információkat tartalmazhatnak.⁸⁶

E meglátásra erősít rá tudósítása Meysnek az a kuriózumszámba menő tudósítása, mely a Bécsbe küldött Grimaldival párhuzamosan Madridba és Párizsba útra kelő másik két *nunzio straordinario*⁸⁷ között Civitavecchiában kitört precedencia-vitáról és rendezéséről számol be. A szóló igazi kuriózum a pápai diplomácia történetében, és a pápai udvar, illetve adminisztráció tagjai „munkakapcsolatának” természetébe enged bepillantást. A régóta püspökké szentelt Lorenzo Campeggio és a pápai bizalmas, *maestro di camera* Francesco Ceva közötti rangelsőségi vitát a város kormányzója úgy igyekezett megoldani, hogy szobafogságra ítélte őket, és azon fáradozott, hogy külön-külön gályán induljanak útnak.⁸⁸

Összegzés

Röviden értékelve a brüsszeli udvar *ad interim* római rezidensének a tanulmány keretében elemzett és közlésre kerülő jelentéseit, azt állapíthatjuk meg, hogy Gerard Meys számára mindig a rábízott adminisztratív ügyek szorgos intézése állt az első helyen. Korábbi beosztása ismeretében hozzáállása nem meglepő. Előfordul, hogy kizárólag csak ilyen teendői miatt ír Brüsszelbe.⁸⁹ Politikai híreket továbbító jelentései élén is mindig ezek állnak, miközben a professzionális ágensi *dispaccióknál*, ha akadt valami rendkívüli esemény, az mindig a kiemelt, első helyre került.⁹⁰ Melyek ezek az adminisztratív ügyek? Leginkább bullaexpedíciós, javadalmi kérdések, rendre feltűnő kúriai jogigényekkel, fizetési problémákkal.⁹¹ Jól érzékeltetik, hogy az egyházi bevételek mohó növelése

⁸⁵ Vö. NB IV/5, 367skk.

⁸⁶ Akora újkori római ágensekre, a nemzetközi kutatás eredményeire és távlataira legújabbban: SANFILIPPO, M. – TUSOR, P. (a cura di). *Gli Agenti presso la Santa Sede delle Comunità e degli Stati stranieri* (Studi di Storia delle Istituzioni ecclesiastiche 8). Viterbo 2020, különösen a bevezető: 7–13.

⁸⁷ Vö. CVH II/7, 345, 79. j.

⁸⁸ *Források*, 4. sz. Sikertelen küldetésükre: SILVANO GIORDANO. *Urbano VIII e la Casa d'Austria durante la Guerra dei Trent'anni: La missione di tre nunzi straordinari nel 1632, La Dinastia de los Austrias, I*, 227–247. Campeggio Madridban halt meg, 1639-ben, Ceva 1634 augusztusában tért vissza Rómába.

⁸⁹ Lásd fentebb, 36. j. E szövegeket vizsgálatunk során mellőzzük.

⁹⁰ Lásd például Marnavich Tomkó János és Cornelius Heinrich Motmann jelentéseit Pázmányhoz. Kiadásuk: TUSOR, P. *Ad Praelatorum et alia huius Patriae negotia in Curia Romana promovenda*. *The Roman Agents of the Hungarian Bishops in the 17th Century*, Gli Agenti presso la Santa Sede, 41–84, 69–84.

⁹¹ „...finalmente ho soperato la difficoltà della eccessiva componenda qual pretendeva la Dataria...”

általános trend az államcsőd felé közelítő Barberini-korszakban, tehát nemcsak a magyar vonatkozások voltak érzékenyek e téren.⁹² Az is jól kivehető a jelenté-
sekből, hogy a spanyol Habsburgok adminisztratív érdekképviselője Rómában
a politikai mellett szintén Gaspere Borja kezében futott össze. Szinte minden
alkalommal előkerül ilyen-olyan szerepe e vonatkozásban is. Mindennél szen-
léletesebb közlés, hogy Meys nem sokkal korábban, 1632. február végén elhunyt
elődjéhez, a korábbi rezidens monsig. Viveshez intézett leveleket, köztük a dip-
lomáciai utasításokat Borja őrizete alá kellett helyezni.⁹³ A brüsszeli rendelkezés
jó hír a kutatás számára. Arra utal, hogy nem feltétlenül veszték el, semmisültek
meg az ágensekhez Rómába írt utasítások eredetijei, mint sajnos számos esetben
vélelmezhető. A jelek szerint a „titokvédelmi” intézkedés, amennyiben sor kerül-
t rá, nem merült ki az iratok elégtetetésében, hanem a hivatali felettes, patrónus
saját felügyelete alá vonhatta e dokumentumokat.

A vizsgált források politikai jelentőségét értékelve a részletek ismerteté-
megismételhetjük és megerősíthetjük azokat a már előrebocsátott megállapításo-
kat, miszerint az Örök Városból Brüsszelbe küldött *dispacciók* a szoros kötődés-
ellenére nem szűkítik le csupán Borjára az 1632. tavaszán a Kúriában kibontakozó
éles politikai válságot. A középpontban ugyanúgy megtalálható Pázmány Péter
személye is. A történések szabatos megnevezése tehát sokkal inkább a Borja–Páz-
mány krízis, mintsem a még a kurrens nemzetközi szakirodalomban is kizáróla-
gosan feltűnő „Borja-krízis”. Másfelől az itt tárgyalt jelentések, kiváltképpen kez-
detben, leginkább a kulisszák mögött események szélesebb római recepciójáról
nyújtanak képet. Bennfentes információkkal a Fraknoi Vilmos által már feltár-
velencei, firenzei követek tudósításaival⁹⁴ ellentétben gyakorlatilag nem szolgál-
nak. Nyárra a jelek szerint Meys kiépítette hírközlő hálózatát. Jelentései politika-
szempontból egyre érdekesebbé kezdenek válni. Pázmány azonban ekkorra már
rég elhagyta a katolikus világ központját.

Vizsgálatunkat tágabb perspektívában helyezve az mondhatjuk, hogy Brüssze-
római rezidensének jelentései speciális látószögből mutatják be azt a folyama-
tot, melynek során az uralkodó pápai dinasztia, a Barberinik és közeli kliensei
ik úgy Itáliában, mint Európa-szerte – egy-két utólagos *intermezzót* leszámítva
– végleg megingatták a pápaság sok tekintetben mindig is a spirituális tekinté-
lyen alapuló nagyhatalmi státusát a kontinensen. Tették mindezt vitathatatlan-
de rövid távú geopolitikai előnyök, mindenekelőtt a Habsburgok visszaszorulá-
sa érdekében olasz földön. A Barberini-pontifikátus végére, 1644-re gyakorla-

– jelentette például Meys 1632. május 1-én Della Faille-nak. AGRB Papiers d'État et de l'Aud. Nég. de Rome, vol. 470, fol. 115r

⁹² Vö. erre legutóbb TUSOR, P. *Episcopal Crisis in the Hungarian Episcopate (1639)*. Il papato e le chiese locali. Studi – The Papacy and the local Churches. Studies (Studi di storia delle istituzioni ecclesiastiche 4). Ed. Péter Tumor–Matteo Sanfilippo, Viterbo 2014, 147–166.

⁹³ „Et quanto alle lettere missive scritte a detto monsignore Vives, quali suoi esecutori testamentari hanno messo sotto la guardia del cardinale Borgia, egli certiorato da me dal sudetto ordine mi ha risposto, che quanto prima sapettava risposta di Sua Altezza, alla sua lettera sopra ciò scritta”. Gerard Meys Charles della Faille államtitkárhoz, Róma. 1632. április 17. AGRB Papiers d'État et de l'Aud., Nég. de Rome, vol. 470, fol. 103.

⁹⁴ FRANKL (FRAKNÓI), V. *Pázmány Péter és kora I–III*. Pest 1868–1872, III, 31. 45. 47.

tilag beálló államcsődöt annak ellenére sem sikerült elkerülni, hogy az anyagai erőforrásokat kérelhetetlenül igyekeztek az Egyházi Állam számára biztosítani. Az állam működtetésében fontos szerepet játszó, sajátos dinasztikus elem, a pápai nepotizmus ugyanis ekkora már olyan fokú diszfunkcionalitást mutatott, hogy az így keletkező pazarlást a bevételi oldalon lehetetlen volt kompenzálni. Az állam stabilitását biztosító és egyben az abszolutista hatalomgyakorlást elősegítő dinasztikus legitimáció mind elterjedtebb gyakorlata Rómában megvalósíthatatlannak bizonyult. A pápaság az 1660-as évekre sokszor megalázó francia befolyás alá került. Évszázados távlatban pedig a Habsburgok Észak-Itáliában erősebbek lettek, mint valaha, Lombardia mellett Velence, Toscana, Parma és Piacenza is befolyásuk alá került. A katolikus uralkodók hatalmi kérdésekben mindinkább politikusként és nem egyházfőként tekintettek a pápákra.⁹⁵ Ennek a folyamatnak a genezise egyértelműen 1632 tavaszára tehető. A sorsdöntő hónapok római történéseit jelen tanulmányban Meys jelentéseinek optikáján keresztül vehettük közelről szemügyre. A kortárs római milliőbe helyezkedve azt a frigyet tanulmányozhattuk, melyet VIII. Orbán „reálpolitikával” kötött a grotius-i és lipsius-i tanokra épülő aktuális korszellemnek megfelelően. E frigyet azonban hamarosan gyors hatalmi elmagányosodás követett a pápaság számára – hozzuk ide zárásként a közismert Kierkegaard-i mondás parafrázisát.

*

A brüsszeli források segítenek megérteni Pázmány Péter követségének egy, a bevezetőben már említett fontos elemét is. Nevezetesen, hogy a Pázmány által képviselt szövetségterv mennyire volt reális? Jeleztük: Madrid részéről az elsősorban a németalföldi frontra irányult és Hollandia legyőzését segítette volna elő. A spanyol Habsburgok udvara éppen egy, a holland Egyesült Tartományokkal kapcsolatos mondat miatt utasította azt el. Vajon Brüsszel mennyire számított a szövetség létrejöttére és milyen reményeket fűzött hozzá?

Az itt közölt források mellett áttekintettük a brüsszeli államtitkárság (ugyanott őrzött) Rómába küldött pizszkozatait és Izabella infánsó jellegzetes, a Németalföldre küldött dokumentumokra írt autográf jegyzeteit, amelyekkel gyakran rendkívül részletesen kommentálta azokat. Az első forrástípusban nem találtuk semmilyen nyomát a Pázmány követségére vonatkozó reflexiónak vagy utasításoknak, Izabella jegyzetei pedig teljesen eltűnnek a forrásokról az 1632. évben. Felbukkanhatnak olyan iratok, amelyek (például) a brüsszeli külügyeket irányító hadügyi tanács döntéseit, ajánlásait foglalják össze, a követségre való utalással, ezeknek azonban egyelőre nem találtuk nyomát. Úgy tűnik, hogy noha a birodalmi helyzet változásait Brüsszelből közelről nyomon követték, az érdemi javulást elsősorban a két Habsburg-ág szorosabb együttműködésétől, mintsem egy általános szövetségesi rendszertől várták.

⁹⁵ Minderre itt (további irodalommal) Georg Lutz mértékadó összegzését idézzük: *Urbano VIII*, *Enciclopedia dei Papi*. III: Innocenzo VIII – Giovanni Paolo II, a c. d. Istituto della Enciclopedia Italian. Roma 2000, 298–321; valamint TUSOR, P. *The Baroque Papacy*, 48skk és 275skk.

FORRÁSOK

1.

Róma, 1632. április 24.

Gerard Meys jelentése Charles della Faille államtitkárnak

(AGRB Papiers d'État et de l'Aud., Nég. de Rome, vol. 470, fol. 107 – *orig.*)

Molto Illustre Signore e Padrone mio osservandissimo

Con l'ordinario di Venezia non sono questa settimana comparse alcune lettere di Fiandra et qui corre voce che le nostre lettere mandate li 13 di Marzo siano state intercette in Lorena. Onde mando un duplicato della relazione fatta in consistorio li otto di Marzo dal Eminentissimo Signor Cardinale Borgia,⁹⁶ la quale ha adesso parturito questo effetto che la Santità di Nostro Signore⁹⁷ finalmente habbia fatto pubblicare una bolla di sei decime di tutta l'intrata ecclesiastica nell'Italia da pagarsi anticipatamente li tre prossimi anni, per dare soccorso opportuno a Sua Maestà Cesarea⁹⁸ nell'occorrente necessità della guerre di Germania. A che effetto l'Eminentissimo Signore Cardinale Pasman arcivescovo di Strigonia⁹⁹ essendo inviato al Papa per legato Cesareo e intoppato in una grandissima difficoltà pretendendo il papa che egli non poteva essere chiamato legato sotto pretesto che tocca solamente alla Sede Apostolica di deputare legati. Onde egli è stato sforsato di mandare a ciascuno cardinale la scrittura dell' qual qui va giunta copia, acciò ogni uno s'interponesse apresso il Papa, che in questi pericolosissimi tempi compliva per il servizio della religione cattolica, che la ambasciata Cesaria fosse ricevuta, principalmente perché si ha provato che anco li principi secolari poscino [/] chiamare loro ambasciatori legati e così la fel. mem.¹⁰⁰ // Paolo Papa Terzo¹⁰¹ nella bolla dell'indizione del Sacro Concilio di Trento¹⁰² essorta tutti supremi principi che „viros legatos cum auctoritate mittant, qui personam principis sui quisque cum prudentia et cum dignitate possint in concilio referre”. Et adesso per interposizione di diversi buoni officii si crede che sia superata la sudetta difficoltà et che detto Cardinale Pasman potrà a compiere la sua ambasciata. In tanto non occorrendo altro per rispondere alla sua delli 19 di Marzo quale mi è recapitata per via di Milano rendò infinite grazie a Vostra Signoria¹⁰³ della offerta che me fa in volere favorirmi nel ripresentare le ragioni che ho scritto per essere continuato nel servizio di Sua Altezza¹⁰⁴ in procurare li suoi negozii in questa corte, et aspet-

⁹⁶ Gaspar Borja i Valesco (1580–1645), 1611-től bíboros.

⁹⁷ VIII. Orbán (1623–1644).

⁹⁸ II. Ferdinánd (1619–1637).

⁹⁹ Pázmány Péter (1570–1637), 1629-től bíboros, 1616-tól esztergomi érsek.

¹⁰⁰ Jelen formában és mondatbeli helyen a latin kifejezést rövidítheti: '*felicis memoriae*'.

¹⁰¹ III. Pál (1534–1549).

¹⁰² A Trienti/Trentói Zsinat (1545–1563).

¹⁰³ Ti. a jelentés címezettje.

¹⁰⁴ Ti. Izabella főhercegnő (1566–1633).

terò risoluzione qual sua altezza secondo la sua benignità et prudenza piacerà di fare et per fine bacio le mani a Vostra Signoria augurandoli ogni desdierata contentezza. Di Roma li 24 di Aprilis 1632.

Di Vostra Signoria molto Illustre

[m.p.]

Humilissimo servitore

Gerardo Meys

Secretario Della Faille

2.

Róma, 1632. május 29.

Gerard Meys jelentése Charles della Faille államtitkárnak

(AGRB Papiers d'État et de l'Aud., Nég. de Rome, vol. 470, fol.130r–131r – orig.)

Molto Illustre Signore e Padrone mio osservandissimo

[...] ¹⁰⁵

Qui Lunedì passato è arrivato il marchese Castel Rodrigo ambasciatore straordinario per Sua Maestà Cattolica¹⁰⁶ restando il cardinale Borgia con il titolo d'ordinario per così francare meglio sua persona che con qualche ordine pontificio non venga molestata come è stato fatto al Cardinale Ludovisio al qual il papa ordinò, che si ritirasse di Roma al suo arcivescovato di Bolgona¹⁰⁷ per il sospetto, che egli habbia consigliato al sudetto Cardinal Borgia di fare in concistoro la protesta della qual // Vostra Signoria ha havuta copia et per la medesima causa il Cardinale Ubaldino¹⁰⁸ si intertene fuori di Roma a Sagarola per non intoppare in qualche sinistro accidente perché il papa e di opinione che egli sia compositore del tenore della sudetta protesta. Il Cardinale Pasman a nome di Sua Maestà Cesaria ha qui supplicato al papa che degnasse intrare come Capo nella liga da farsi da tutti principi cattolici bene intenzionati per essi pare con armata mano la potenza della heresia qual per contraria liga ha fatta tanti progressi che nì anco l'Italia e fuori di pericolo sin in Germania accadesse un altro generale fatto d'arme con disvantaggio delli cattolici, il che Dio avverta, et sople le sua proposizionè, si ha tenuto mercordì passato¹⁰⁹ una particolare congregazione dalli Cardinali Barberini, Spada, Bagni, Sachetti, Pamphili, Verospio, San Sisto, Gesso, tutte creature di Sua Santità.¹¹⁰ Ma non si ha penetrato che risoluzione ha presa, sebbene la opi-

¹⁰⁵ Szokásos bullaexpedíció, javadalmi ügyek, annáta- és taxafizetési problémák.

¹⁰⁶ Manuel de Moura (1590–1651). A spanyol király IV. Fülöp (1621–1665).

¹⁰⁷ Ludovico Ludovisi (1595–1632), XV. Gergely neposa, 1621-től bíboros és Bologna érseke.

¹⁰⁸ Roberto Ubaldini (1581–1635), 1615-től bíboros.

¹⁰⁹ 1632. május 26-án.

¹¹⁰ Az felsorolt bíborosok közelebbi azonosítására lásd *Hierarchia Catholica III–V* [HC], ed. Guilelmus van Gulik–Conradus Eubel–Patritius Gauchat–Remigius Ritzler–Priminus Sefrin.

nione da molti [?] che per non disgustare il Re di Francia¹¹¹ Sua Beatitudine non vorrà instare nella dimandata liga sostinendo li francesi speciatamente contra ogni verità che la guerra di Germania e meramente politica per solo interesse di stato, et non per causa della religione cattolica, et che all'elettori cattolici dal Re di Suetia¹¹² et suoi colligati sonno fatte l'oppressioni già seguite perché non hanno voluto intrare nella neutralità proposita. Ma mentre intanto si vede le chiese profanate et li ecclesiastici matzatti spoliati et banditi, la Roma pare prima d'ogni ragione // volendo mettere [!] in controversia quello che già giudicato e dal senso naturale. Onde e da timere siccomé li principi elettori ecclesiastici del imperio in non volere per tempo soccorrere alla necessità publica ciascuno d'loro ha tirato la guerra in casa propria così ancora questa Roma con non volere dare quelli aiuti che chiede la sua grandezza patisca la medesima pena poiché il Arciduca Leopold¹¹³ o ha qui scritto che le cose della Germania si reduchino in tal stato che il re Sueco o vincitore o vinto passerà nell'Italia. Et veramente se il soccorso del Duca di Fridlant con le troppe del Gonzaluo di Cordua et Popenhaim si giungino salvemente a tempo con l'armata del Duca di Baviera non pare che sia altra strada per ritirarsi al suo essercito, se non il vicino stato Veneto.¹¹⁴ Dio in queste turbulenze degni tranuillare la Christianità et conservare Vostra Signoria in longa et felice vita. Di Roma li 29 di Maggio 1632.

Di Vostra Signoria molto Illustre

[*m.p.*]

Humilissimo servitore

Gerardo Meys

Secretario Della Faille

3.

Róma, 1632. június 9.

Gerard Meys jelentése Charles della Faille államtitkárnak

(AGRB Papiers d'État et de l'Aud., Nég. de Rome, vol. 470, fol. 156^{rv} – orig.)

Molto Illustre Signore e Padrone mio osservandissimo

[...] ¹¹⁵

Monasterii–Patavii 1923–1952, IV, 4–57 (HC).

¹¹¹ XIII. Lajos (1610–1643).

¹¹² II. Gusztáv Adolf (1611–1632).

¹¹³ Vélhetően V. Lipót tiroli főherceg (1586–1632) (uralkodott 1619-től), és nem az ifjú Lipót Vilmos főherceg (1614–1632).

¹¹⁴ Az említett császári és spanyol generálisok: Albrecht von Wallenstein (1583–1634) és Gottfried Heinrich zu Pappenheim (1594–1632); illetve Gonzalo Fernández de Córdoba (1585–1635).

¹¹⁵ Datáriai, kancelláriai ügyek.

Giovedì finita la Congregazione di Santo Officio il cardinale Borgia con la cagione che come arcivescovo novello di Siuilia riceveva da Sua Beatitudine il pallio,¹¹⁶ hebbe audienza et presentò il memorial da me datoli per il Signor de Liuron per havere sua dovuta confirmazione dell'Abbadia di Santo Paulo in Besanzon, ma sin adesso n'è esito alcuno rescritto. Lunedì¹¹⁷ // partirno di qua per Cività Vecchia li nunzii straordinarii per Spagna et Francia, dove vennero in dispartire volendo Monsignore Ceva¹¹⁸ come nunzio di Francia precedere a Monsignore Campeggio,¹¹⁹ nunzio di Spagna, sebbene egli già è vescovo da molti anni qua et in quella qualità li sia dovuta la precedenza. Onde Monsignore Cesi governatore di detto luogo¹²⁰ per fugire ogni inconveniente spese ciascuno nella stanza sua particolare et si adoperò che partissero ogni uno di loro in galera separata. Martedì per staffetta straordinaria mandata da Venetia il cardinal d'Harrach hebbe dal Marchese di Grana la relazione della presa di Praga¹²¹ come si vede nella giunta copia et la Santità di Nostro Signore Mercordì seguente con gran numero Cardinali per reingraziare Dio venne a celebrare messa nella Chiesa di S.ta Maria d'Anima della nazione della Germania superiore et inferiore et il dì seguente il Cardinale Harach arcivescovo di Praga parti in fretta per quella volta per potere rimediare meglio a tutti gl'abusi già ivi per violenza et forza delli heretici introdotti. Da Bologna qui viene scritto che gli Cardinali Medices, Capponi et Ludouisio¹²² havevano accordato insieme di dare per il trimestre prossimo ogni mese dieci milla scudi di soccorso a Sua Maestà Cesarea per la difesa della Religione Cattolica, il che si sequitassino l'altri Cardinali proporzionalmente alle loro entrate, causerebbe in aiuto d'importanza. Inoltra il medesimo Cardinale Ludouisio offerisce d'imprestare all'Imperatore 100/M scudi // sopra il stato di Piombino sperando per il suo fratello Don Niccolò di Venosa di conseguire l'investitura di quel stato per havere egli sposato poco fa la figliola della Duchessa di Piombino¹²³ et a questo effetto presenta di più il medesimo Cardinale Ludouisio di vendere la sua guradarobba di valore d'un mezzo miglione incerca per imprestare a Sua Maestà Cesaria. A Napoli si continua a fare grossissime levate di gente per mandare in Catalonia, ma l'ordine di mandarsi doi mila cavalli è sospeso perché manca

¹¹⁶ Borját 1632. január 19-ei dátummal kapta meg pápai bulláit a sevillai érsekségre, a palliumot pedig szokás szerint egy későbbi, jelen esetben a február 16-ai konzisztóriumon engedélyezték neki. HC IV, 204. A fenti tudósítás a metropolitai joghatóság jelvényének tényleges átadására vonatkozik. Elképzelhető, hogy ez az érseki kinevezés, mely csupán pár héttel előzte meg a március 18-ai protestációt, adta eredetileg az ötletet, hogy Borját és a spanyol pár többi tagját a püspöki rezidenciakötelezettségre hivatkozva távolítsák el az Örök Városból.

¹¹⁷ 1632. június 7-én.

¹¹⁸ Francesco Adriano Ceva (1580–1655), 1634-től államtitkár, 1643-tól bíboros.

¹¹⁹ Lorenzo Campeggio (1574–1639), 1623/24-től Cesena, 1628-tól Senigallia püspöke.

¹²⁰ Pietro Donato Cesi (1583–1656), 1644-től bíboros.

¹²¹ Ernst Adalbert Harrach (1598–1667), 1623-tól prágai érsek, 1626-tól bíboros; Francesco Antonio del Carretto (1590–1651). A svéd szövetséges szászokat Wallenstein verte ki Csehországból 1632 elején.

¹²² Carlo de' Medici (1595–1666), bíboros 1615-től; Luigi Capponi (1583–1659), 1608-tól bíboros.

¹²³ Niccolò Ludovisi (1610–1664), XV. Gergely világi neposa. A fent említett házassága a második volt, felesége Polissena Appiani († 1642), Isabella Appiano, Piombino hercegnőjének lánya és örököse. Ludovisi 1634-től lett végül Pimbindo hercege.

la commodità di trasportare tanta quantità di cavalli per mare intanto la fanteria di mano in manos i va imbarcando con tutti ordegni necessari per la guerra. E mentre partito di Roma il Cardinale Bagni al suo vescovato di Cervia lasciando tutti li negozii raccomandatoli di Sua Altezza imperfetti¹²⁴ non so si devo quelli proseguire. Onde circa questo particolare a me sarà gratissima una parola di risposta di Vostra Signoria, alla quale con ogni affetto mi raccomando baciandoli le mani. Di Roma li 19 di Giugno 1632.

Di Vostra Signoria molto Illustre

[m.p.]

Humilissimo servitore

Gerardo Meys

Secretario Della Faille

4.

Róma, 1632. július 31.

Gerard Meys jelentése Charles della Faille államtitkárnak

(AGRB Papiers d'État et de l'Aud., Nég. de Rome, vol. 470, fol. 175r–176r – orig.)

Molto Illustre Signore e Padrone mio osservandissimo

[...] ¹²⁵

La differenza fra il Papa et il Cardinal Borgia in non volerli dare audienza nel solita giornata di Ambasciatori tuttavia continua et per quel effetto Sabatho passato li fu negata l'audienza tenendo alhora contra il stilo consueto Sua Benatiudine la Congregazione di Propaganda Fide. Et mentre adesso la Republica Veneta ha havuta ogni sua desiderata sodifazione di questa Corte circa li //disgusti passati un anno fa con il suo allora qui residente Ambasciatore, qual per questa causa fu rivocato et in cui logo Mercordi passato è subintrato solemnemente a Roma con 57 carozze di campagna il novo Ambasciatore Contarino¹²⁶ si fa per parte di Sua maestà Cattolica istanza che paramente li sia data sodisfazione che li Cardinali Ludovisio et Ubaldino suoi devoti siano rivocati del Papa a Roma poichè è contra ogni dovere che per la protesta fatta Cardinal Borgia dell'ordine del suo Re loro patischano la pena dell'esilio di questa Corte, dove convene che siano presente per l'urgenti negotii che giornalmente occorrono per il servizio publico della universa Christianità. [...] ¹²⁷ L'Ambasciata // Cesaria vacante in questa Corte per

¹²⁴ Giovanni Francesco Guidi di Bagno (1578–1641) bíboros 1631-től (*in pectore* 1627-től), 1627–1635 között volt Cervia püspöke. Párizsi nunciatúrája előtt 1621–1627 között brüsszeli apostoli nuncius volt.

¹²⁵ Datárai, kancelláriai ügyek.

¹²⁶ Alvise Contarini (1597–1651), 1632-től római követ, 1636-tól konstantinápolyi *balio*.

¹²⁷ Lengyel vonatkozású hírek.

morte del Principe Savelli¹²⁸ viene galiardamente pretesa del Don Tadeo nipote della Santità di Nostro Signore.¹²⁹ La quale per questo effeto ha spedito corriero straordinario a Vienna, poiché havendo egli tal carigo cessarrebbe la competenza di tutti l'Ambasciatori, quali non li vogliano dare la precedenza come Prefetto di Roma, ma cedino bene al Ambasciatore Cesario, nondimeno perché concorrino alla medesima pretensione il Duca di Sulmona nepote di Papa Paulo V.to,¹³⁰ il Principe di Venosa nepote di Gregorio XV, il Principe Aldobrandino Gran Priore di Roma delli cavaglieri di Malta pronepote di Clemente VIII, et il Duca della Riccia figliuolo del sudetto Principe Savelli morto,¹³¹ si tiene che Sua Maestà Cesaria starà un petzo [!] avanti di publicare sua risoluzione principalmente, mentre la occorrenza del tempo chiede più resto sia mandato uno della nazione Tedesca qual con franchezza et authorità representi al Papa li bisogni dell'Imperio et il suo grande pericolo della religione cattolica per la cui conservazione et propagazione veramente si dovrebbe con maggiore affetto et effetto attendere in questa Corte. Iddio degni rimediare ad ogni cosa et properare Vostra Signoria conforme al suo desiderio et li bacio le mani. Di Roma li 31. di Luglio 1632.

Di Vostra Signoria molto Illustre

[*m.p.*]

Humilissimo servitore

Gerardo Meys

Secretario Della Faille

¹²⁸ Taddeo Barberini (1603–1647), VIII. Orbán világi neposa, 1627-től Palestrina hercege.

¹²⁹ Paolo Savelli (1686–1632), Albano hercege, II. Ferdinánd római követe annak uralkodása elejétől kezdve.

¹³⁰ Marcantonio Borghese, Principe di Sulmona (1601–1658). A többi itt előforduló követjelöltre lásd CVH II/7, 25–27.

¹³¹ Bernardino Savelli (1604–1658), Albano hercege.

BRÜSSZEL RÓMAI REZIDENSÉNEK JELENTÉSEI PÁZMÁNY PÉTER 1632. ÉVI KÖVETSÉGÉRŐL

Jelen tanulmány az *Archives Générales du Royaume* (Bruxelles), *Papiers d'État et de l'Audience* fondjában végzett alapkutatásra épül. A fond külön sorozatot őriz a „római tárgyalásokról” (*Négociations de Rome*, vol. 437–472). A 36 csomó vagy kötet összesen mintegy 12 000 foliónyi vagy lapnyi iratot rejt. Ennek fele mintegy a fele Juan Bautista Vives (vol. 452–470) és utódai, Gerard Meys, Robert Prats (vol. 470–472) jobbára spanyol nyelvű, részben olasz jelentéseit tartalmazza, kiegészítve hogy Izabella spanyol infánsnő, spanyol-németalföldi kormányzó (1621–1633) és a római Kúria közötti, illetve a kormányzó Vivesnek írt leveleivel, továbbá a Charles della Faille brüsszeli államtitkár utasításaival. További 19 kötetnyi levelezés található a brüsszeli kormányzók és a római képviselőlet, illetve Madrid római követei között az állam- és hadi titkárság iratanyagában az 1595 és 1695 közötti évekre: *AGRB, Secrétairerie d'État et de Guerre*, vol. 422–438 és vol. 529, és elszórta a levéltár többi fondjában.

A tanulmány e forrásanyag szisztematikus vizsgálatának egyik előtanulmányaként Gerard Meys *ad interim* római rezidens Charles della Faille államtitkárnak küldött jelentéseit dolgozza fel, részben közli 1632. tavaszáról, nyaráról. Azokat a jelentéseket, melyek közvetlenül vagy közvetve Pázmány Péter bíboros, esztergomi érsek császári követségéről szólnak. Ami a II. Ferdinánd (1619–1637) képviselőletében végzett követjárás céljait és eredményeit illeti, az egyik, VIII. Orbán pápa (1623–1644) bevonása a Svédország elleni új katolikus szövetségbe kudarcnak bizonyult. A kudarc nem magyarázható egyedül az egyházfő franciabarát politikájával, mert a szövetségtervezet a madridi spanyol Habsburg udvar számára is elfogadhatatlan volt. A másik ügyet, a segély kérését siker koronázta: az így küldött 130 ezer birodalmi tallér a legnagyobb egy összegben nyújtott segély volt, amelyet császári követ VIII. Orbántól szerzett a harmincéves háború idején a Katolikus Liga céljaira.

Pázmány követjárásának jelentősége és következményei összeurópaiak voltak. Magyarország primását missziója az európai diplomácia egyik központi erőterébe helyezte, ahol kimagasló politikai érzékkel állt helyt. A rangban és diplomáciai súlyában hozzá legközelebb álló társa, a spanyol követ Gaspar de Borja (olaszosan Borgia) bíboros pár héttel Pázmány Rómába érkezése előtt, 1632. március 8-án protestált a titkos konzisztóriumban a pápa franciabarát politikája miatt. A primás tevékenysége alapján a közös Habsburg diplomáciai fellépés, és a rá adott egységes, negatív és elutasító kúriai reakció miatt a „Borja-krízis” helyett indokoltabb „Borja–Pázmány-krízis”-ről beszélni, amely sorsdöntő esemény a pápaság történetében: innen számítható nagyhatalmi szerepének a vesztfáliai békében megpecsételt megszűnése. A legfontosabb Habsburg-udvarokban, Madridban és Bécsben tovább erodálódott a pápa európai politikájába vetett bizalom.

Meys szenvtelen jelentéseiből kiderül, hogy a pápa és bíborosai „nézeteltérésének” ténye ugyan viszonylag szélesebb körben ismerté vált az Örök Városban

az eseményekkel párhuzamosan, magának a konfliktusnak a mélysége, súlyossága azonban ekkor még nem.¹³² Izabella infánsnő római megbízottja szövegeinek egyik legfontosabb tanulsága, hogy segítenek megérteni: Pázmány miért tervezte hazaérkezte után, hogy a szélesebb európai közvélemény számára közléseszi – minden különösebb hozzáfűzött kommentár nélkül – római követjárása fontosabb dokumentumait.

A másik igen fontos mozzanat, ami a jelentésekből kiviláglik, az, hogy akár a régebbi, akár modern nemzetközi historiográfia egyoldalúságával szemben Gerard Meys nem koncentrálna csupán Gaspare Borja fellépésére. Annak ellenére nem teszi ezt, hogy a bíboros rendkívüli majd rendes spanyol követként közvetlen felettese volt. A különféle aktuális ügyintéзések kapcsán állandó szereplője a jelentéseknek, s rendre személyesen egyeztettek a különféle javadalomadományozási ügyekben. Az ügyvivő ugyanazon tárgy- és ténszerúséggel ír a spanyol kardinálissal kapcsolatos politikai fejleményekről a Kúriában, mint Pázmányéiról; mindvégig, amíg tartott Esztergom érsekének követsége. A jelentések újabb bizonyosságát szolgáltatják annak, hogy ha pontos megnevezéssel akarjuk illetni az 1632. évi római diplomáciai válságot, akkor azt mindkét főszereplőjéről kell elneveznünk, miként előjáróban már szó volt róla. A tanulmányban ismertetésre, részben publikálásra kerülő brüsszeli forrásokból világosan látszik, hogy római Habsburg-párt összehangolt fellépéséről van szó, melynek megerősítésére érkezett a magyar bíboros az Örök Városba. Borja és Pázmány mellett szintén feltűnik Ludovico Ludovisi és Roberto Ubaldini kardinális neve, akik szintén meghatározói alakjai voltak az úgynevezett *fazione Spagnuolának*.

Meys tudósításaiából kitűnik VIII. Orbán azon törekvése, miszerint egy itáliai állam fejeként azonban nem kötelezhető arra, hogy ne kövessen geostratégiai, illetve reálpolitikai szempontokat. A Barberini-pápa külpolitikai attitűdjében igazából már szó sincs a Paolo Prodi által megfogalmazott „egy testben két lélek” dilemmájáról, vagyis a pápa egyházfői és államfői karakterének belő ellentmondásairól. A Lorenzo Azzolini államtitkár által meghatározott római külpolitika a jelek szerint tökéletesen és magabiztosan szét tudta már választani a két szempontrendszeret. Legfeljebb a megvalósítás terén támadhattak zavarok, mint például Borja és Pázmány római fellépése. A két párhuzamos, önálló szempontrendszerű, magától értetődőnek valóság megléte egyazon személyben legkifejezöbben az intézőionális skizofrénia kifejezéssel illethető. Ez adja a a spanyol és magyar bíboros elleni kuriális kérellehetetlenség eszmei hátterét.

Rendkívül kifejező az a Meys jelentéseiben megjelenő fő érv, miszerint bíborosai amiatt nem tanácsolták a pápának a belépést a Pázmány által előterjesztett ligába, hogy „ne tegyenek XIII. Lajos kedve ellenére”. A „*non disgustare il Re di Francia*” kijelentés akár a Barberini-éra külpolitikájának mottója is lehetne.

A Brüsszelbe küldött jelentések a római Pázmány-követjárás szélesebb kontextusában, a pápa és a császár kapcsolatainak összefüggésében két fontos információt közölnek még a harmincéves háború kulcsidőszakából. Az egyik, hogy a Habsburg-párti bíborosok saját vagyonukból kívántak trimesztrális havi segélyt

¹³² Lásd a jelentések közelebbi elemzését alább, e fejezetben.

adni a svéd támadás miatt válságos helyzetbe került II. Ferdinándak „katolikus hit megvédésére”, Ludovisi bíboros pedig külön 100.000 scudós egyszeri segélyt. E fellépés nyilvánvalóan szembement a pápa politikájával, és hatással lehetett a Kúria részleges meghátrálására a segítségnyújtás terén. A másik fontos tudósítás, hogy az időközben elhunyt állandó császári követ, Paolo Savelli herceg helyére 1632 nyarán a pápa saját világi neposát, Taddeo Barberinít, Róma prefeketusát javasolta II. Ferdinándnak. A megoldás elejét vette volna a bécsi és pápai között a prefektusi cím császári el nem ismerése miatt hosszasan elhúzódó precedenciális vitáknak. A Barberini-herceg személyének elutasítása (az új állandó követ végül Scipione Gonzaga lett a számos jelölt közül) új szempont a Habsburgok és az Apostoli Szék között az 1630-as években eszkalálódó feszültségek megismerése és megértés vonatkozásában.

HLÁSENIA BRUSELSKÉHO REZIDENTA V RÍME O TAMOJŠOM PÔSOENÍ PETRA PÁZMÁNYA V ROKU 1632

Štúdia je založená na výskume v Archives Générales du Royaume v Bruseli a týka sa dokumentov o pôsobení Petra Pázmányu ako delegáta v Ríme v roku 1632. Dokumenty sa týkali hlavne dvoch tém, jedna súvisela so snahou zapojiť pápeža Urbana VIII. do protišvédskej katolíckej koalície, čo skončilo neúspešne. Druhá záležitosť sa týkala získania finančnej podpory pre Katolícku ligu v tridsaťročnej vojne. Pázmányovi sa podarilo dosiahnuť, aby pápež prispel 130-tisíc ríšskych zlatých. Pázmányovo pôsobenie malo mnohé celoeurópske politické dôsledky. Uhorský arcibiskup bol v danom období jednou z ústredných postáv európskej diplomacie a preukázal veľmi prezieravý diplomatický cit. Jeho spojencom bol španielsky kardinál a vyslanec Gaspar de Borja (Borgia). Skúmané dokumenty môžu pomôcť pochopiť aj to, prečo Pázmány plánoval po svojom návrate do Uhorska zverejniť všetky dôležité dokumenty týkajúce sa jeho pôsobenia v Ríme. Druhé zaujímavé zistenie vyplývajúce z dokumentov je, že Gerard Meys nesledoval len jednostranne pôsobenie španielskeho vyslanca Gaspara Borju, ale aj Pázmányu a jeho aktivity. Všetky zistenia nasvedčujú, že uhorský kardinál bol zapojený do aktuálneho diania, vedel o politickom vývoji, bol osobne prítomný na mnohých stretnutiach. Z toho teda vyplýva, že spravodajca pokladal aktivity španielskeho a uhorského kardinála za rovnako dôležité. Takže ak chceme presne pomenovať diplomatickú krízu rímskej kúrie v roku 1632, tak ju musíme nazvať podľa jeho oboch protagonistov. Zároveň je viditeľná jasná politická súhra oboch habsburských vetiev vo vzťahu k rímskej kúrii. Zo správ posielaných do Bruselu je jasne viditeľný oveľa širší politický kontext, ktorý sledoval Pázmány vo svojom pôsobení v Ríme. Ten sa týka hlavne vývinu vzťahu medzi inštitútom pápežstva a cisárstva v období tridsaťročnej vojny. Habsburgovcom naklonení kardináli boli ochotní poskytnúť značné finančné čiastky na boj proti Švédom a na obranu katolíckej viery. Rímska kúria však z tejto pomoci diplomaticky vycúvala. Všetky spomínané aspekty dokazujú zložité a eskalujúce vzťahy medzi habsburským dvorom a rímskou kúriou v danom období.

KOSTOLY ZÁHORSKÉHO DEKANÁTU A ICH VYBAVENIE VO SVETLE KÁNONICKEJ VIZITÁCIE Z ROKU 1731

Adriana VARHOLOVÁ

Churches of Záhorský deanery and their equipment in the light of the canonical visitation in 1731

Maintaining discipline and applying the regulations of the Council of Trent, which were intended to remedy the chaotic situation in the Catholic Church resulting from the Reformation, required action in the field. Therefore, regular inspections by church dignitaries were introduced even in the lowest church-organizational units. In order to expand the state of processing visitation protocols of our territory, the study focuses on western Slovakia, specifically on the Záhorský deanery in Bratislava priory. The aim of the study is to introduce the condition and equipment of the churches of the Záhorský deanery in 1731, as captured by the visitor Ján Jelenfi.

Keywords: Záhorský deanery, canonical visitation, church, equipment, visitation protocol, Bratislava priory.

Udržanie disciplíny a aplikovanie nariadení Tridentského koncilu, ktoré mali za úlohu napraviť chaotickú situáciu v katolíckej cirkvi pretrvávajúcu najmä od obdobia reformácie, si vyžadovalo zakročenie priamo v teréne. Preto sa zaviedlo vykonávanie pravidelných kontrol cirkevnými hodnosťarmi aj v tých najnižších cirkevno-organizačných zložkách. Vizitátori poverení kontrolou boli povinní vyhotoviť písomnú správu o stave navštívených farností, ktoré sa zachovali v podobe protokolov – tzv. kánonických vizitácií.¹

So záujmom rozšíriť stav spracovania vizitačných protokolov z nášho územia, je štúdia zameraná na západné Slovensko, konkrétne na Záhorský dekanát Bratislavského prepoštstva. Cieľom štúdie je priblížiť stav a vybavenie kostolov Záhorského dekanátu v roku 1731,² ako ich zachytil vizitátor Ján Jelenfi. Vizitované bolo podrobne celé prepoštstvo, Záhorský dekanát tvorili farnosti: Borinka, Devín, Devínska Nová Ves, Dúbravka, Gajary, Hutý, Jablonové, Jakubov, Kostolište, Kuchyňa, Láb, Lamač, Lozorno, Malacky, Malé Leváre, Pernek, Plavecké Podhradie, Plavecký Mikuláš, Plavecký Peter, Plavecký Štvrtok, Rohožník, Sološnica, Studienka, Stupava, Mást, Suchohrad, Veľké Leváre, Vysoká pri Morave, Záhorská Bystrica, Záhorská Ves a Zohor.

¹ Viac o zápisniciach z kánonických vizitácií napr.: KYSELOVÁ, M. Kánonické vizitácie na Spiši. In *Slovenská archivistika*, 1983, roč. 18, č. 2, str. 110–128; OLEJNÍK, V. *Spišské prepoštstvo na prelome stredoveku a novoveku II*. Trnava : Spolok Slovákov v Poľsku a TRUNÍ, 2015, 190 s.; SZÖRÉNYI, L. *Archi-diaconus visitans*. Tyrnaviae : typis Academicis Soc. Jesu , 1752, 36 s.

² Archív Trnavskej arcidiecézy (ATA), fond Officium Vicariale Tyrnaviense, oddelenie Kánonické vizitácie, rok 1731, sign. II./2.